

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas

Rytis Liubinas

Organizacinės psichologijos studijų programa

**Kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo,
saviveiksmingumo ir atkaklumo sąsajos**

Magistro darbas

Darbo vadovė: Doc. dr. Irena Žukauskaitė

Vilnius 2024

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
SVARBIAUSIOS SĄVOKOS	6
PRATARMĖ.....	7
1. ĮVADAS	8
1.1 Proaktyvumas	8
1.1.1 Proaktyvumo samprata ir svarba organizacijoms	8
1.1.2 Proaktyvumo išraiškos karinėse organizacijose	10
1.2 Psichologinis atsparumas	11
1.2.1 Psichologinio atsparumo samprata ir svarba organizacijoms	11
1.2.2 Psichologinio atsparumo stokos pasekmės individui ir organizacijai	12
1.2.3 Psichologinio atsparumo ugdymo galimybės	13
1.2.4 Psichologinis atsparumas karinėse organizacijose	14
1.3 Saviveiksmingumas.....	16
1.3.1 Saviveiksmingumo samprata ir svarba organizacijoms.....	16
1.3.3 Saviveiksmingumas karinėse organizacijose.....	19
1.4 Atkaklumas: samprata ir svarba karinėms organizacijoms	20
1.5 Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo sąsajos	21
1.6 Tyrimo tikslas ir uždaviniai	22
2. METODIKA	23
2.1 Tyrimo dalyviai.....	23
2.2 Tyrimo instrumentai	23
2.3 Tyrimo eiga.....	26
2.4 Duomenų analizė.....	27
3. REZULTATAI	28
3.1 2021 m. įstojusių kariūnų pirmojo etapo tyrimo rezultatai	28
3.2 2021 m. įstojusių kariūnų antrojo etapo tyrimo rezultatai.....	30
3.3 2021 m. įstojusių kariūnų pirmojo ir antrojo tyrimo etapo rezultatų palyginimas	32
3.4 2023 m. įstojusių kariūnų pirmojo etapo tyrimo rezultatai	32
3.5 2023 m. įstojusių kariūnų antrojo etapo tyrimo rezultatai.....	35

3.6 2023 m. įstojusių kariūnų pirmojo ir antrojo tyrimo etapo rezultatų palyginimas	37
3.7 Kariūnų psichologinių charakteristikų profilis prieš bazinį kario kursą	37
3.8 Psichologinių charakteristikų dinamika laikui bėgant ir jų tarpusavio sąsajos	38
3.9 Kariūnų atsparumą prognozuojantys veiksniai	40
5. REZULTATŲ APTARIMAS.....	41
4.1 Skirtingu laikotarpiu įstojusių į LKA kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiška ir kintamųjų tarpusavio sąsajos prieš bazinį kario kursą	41
4.2 Skirtingu laikotarpiu įstojusių į LKA kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiška ir kintamųjų tarpusavio sąsajos po bazinio kario kurso	42
4.3 Kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo pokyčiai po bazinio kario kurso baigimo	43
4.4 Psichologinio atsparumo pokyčio prognostiniai veiksniai	44
4.5 Tyrimo ribotumai ir rekomendacijos organizacijai	44
IŠVADOS	47
LITERATŪRA	48
PRIEDAI	54

SANTRAUKA

Kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo sąsajos, Rytis Liubinas, Vilniaus Universitetas, 2024, 56.

Šio longitudinalinio tyrimo metu nagrinėtos skirtingu laiku įstojusių į Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademiją (LKA) kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo sąsajos. Tyrimu siekiama suprasti, kaip šie psichologiniai bruožai vystosi bazinio kario kurso metu, ir nustatyti kariūnų psichologinio atsparumo prognozes. Tyrimė dalyvavo 165 pirmo kurso kariūnai, kurie į LKA įstojo 2021 ir 2023 metais. Visi tyrimo dalyviai pildė anketą, kurioje pateikti instrumentai matavo minėtas psichologines charakteristikas. Anketą dalyviai pildė vos įstoję į LKA ir pasibaigus 9 savaitių trukmės bazinio karinio rengimo kursui. Naudojant porinius t-testus nustatyta, kad po bazinio kario kurso reikšmingai padidėjo kariūnų proaktyvumas, psichologinis atsparumas ir saviveiksmingumas. Koreliacinė analizė atskleidė teigiamus ryšius tarp visų kintamųjų. Daugialypė tiesinė regresija nustatė, kad pradinis psichologinio atsparumo, proaktyvumo ir saviveiksmingumo lygis yra pagrindiniai psichologinio atsparumo pokyčių po bazinio kario kurso prognostiniai veiksniai. Kariūnai, kurie turėjo karybos patirties prieš stojimą į LKA buvo psichologiškai atsparesni nei jų kolegos, kurie studijas pradėjo neturėdami patirties.

Raktiniai žodžiai: kariūnai, proaktyvumas, psichologinis atsparumas, saviveiksmingumas, atkaklumas.

SUMMARY

The relationships between proactive behavior, psychological resilience, self-efficacy, and perseverance of cadets, Rytis Liubinas, Vilnius University, 2024, 56.

This longitudinal study examined the relationship between proactivity, psychological resilience, self-efficacy and perseverance of cadets of the General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania (LMA) who joined the academy at different times. The aim of the study is to understand how these psychological traits develop during the basic soldier course and to identify predictors of psychological resilience in cadets. The study involved 165 first-year cadets who joined the LMA in 2021 and 2023. All participants completed a questionnaire containing instruments measuring the psychological characteristics listed above. The questionnaire was administered after the participants had just joined the LMA and after the 9-week basic military training course. Paired t-tests revealed that the cadets' proactivity, psychological resilience and self-efficacy significantly increased after the basic military training. Correlation analysis revealed positive relationships between all variables. Multivariate linear regression revealed that baseline levels of psychological resilience, proactivity and self-efficacy were the main predictors of changes in psychological resilience after the basic military course. Cadets who had military experience before joining the LMA were more psychologically resilient than their counterparts who started their studies with no experience.

Keywords: military cadets, proactivity, psychological resilience, self-efficacy, perseverance.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Atkaklumas (*angl. perseverance*) – polinkis nuosekliai siekti ilgalaikių tikslų, dedant nuolatinės pastangas (Duckworth et al., 2007).

Bazinis kario kursas (*angl. basic military training course*) – kursas, skirtas adaptuoti karius iš civilinio gyvenimo į karinį gyvenimą, išmokyti bazinių karinių žinių ir įgūdžių, kariškos disciplinos tarsi kariuomenės pradžiamokslyje (Lietuvos kariuomenė, 2016, detaliau 2 priedas)

Kariūnas (*angl. cadet*) – asmuo studijuojantis savo valstybės karo akademijoje, bakalauro pakopos studijose, būsimas karininkas (leitenantas) (Singh, Rawat, & Deshpande, 2018)

Proaktyvumas (*angl. proactivity*) – asmenų polinkis imtis iniciatyvos, elgtis aktyviai, spręsti kylančius iššūkius bei stengtis užkirsti kelią iššūkiams ateityje (Bateman & Crant, 1993).

Psichologinis atsparumas (*angl. psychological resilience*) – kariuomenės kontekste reiškia karinių organizacijų ir jų personalo gebėjimą atlaikyti, prisitaikyti ir atsigauti po iššūkių, krizių ir nelaimių, išlaikant operacinį veiksmingumą ir misijos parengtį (Britt, Sinclair, & McFadden, 2013).

Saviveiksmingumas (*angl. self-efficacy*) – asmens įsitikinimas savo gebėjimu sėkmingai atlikti tam tikrą veiksmą, užduotį ar pasiekti norimą rezultatą (Bandura, 1977).

PRATARMĖ

Dėl įtemptos geopolitinės situacijos ir potencialių grėsmių iš kaimyninės Baltarusijos ir Rusijos, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija kelia reikalavimus, jog Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija (LKA) kasmet turi parengti 120 leitenantų, Lietuvos kariuomenės būrio vadų, t. y. keturių metų trukmės bakalauro studijas karo akademijoje turi pabaigti 120 LKA studentų. 2023 metais karo akademiją baigė 59 leitenantai (48 vyrai ir 11 moterų). Šis skaičius net nesiekia pusės dabar keliamų reikalavimų, tad gan ryškios problemos, su kuriomis susiduria karo akademija, yra tiek kariūnų pritraukimas, tiek išsaugojimas studijų laikotarpiu. 2021 metais į LKA įstojo 105 kariūnai, po pirmo kurso studijas metė 14 (13,3% nubyreėjimas). 2022 metais į LKA įstojo 85 kariūnai, 4 iš jų metė studijas bazinio kario kurso metu, o po pirmo kurso studijas metė dar 11 kariūnų (17,6% nubyreėjimas). 2023 metais į LKA įstojo 79 kariūnai, 5 iš jų studijas metė bazinio kario kurso metu. Didelis nubyreėjimas ne tik daro poveikį institucijos įvaizdžiui, bet ir silpnina bendrą kariūnų moralę ir sutelktumo lygį, o tolimesnėje perspektyvoje – silpnina Lietuvos kariuomenę.

Proaktyvumas, psichologinis atsparumas, saviveiksmingumas ir atkaklumas yra svarbios psichologinės charakteristikos, kurios daro įtaką gebėjimui prisitaikyti prie didelės įtampos, įveikti sunkumus ir išsilaikyti organizacijose. Keletas tyrėjų kaip Binsch, Wietmarschen ir Buick, (2017), Duckworth, Peterson, Matthews ir Kelly (2007), Wu ir kolegos (2022) nustatė, kad karinis rengimas gali prisidėti prie minėtų psichologinių savybių, reikalingų sėkmingai profesionaliai tarnybai tiek karo, tiek taikos metu, ugdymo. Bazinio kario kurso metu suteikiamos pagrindinės kario kompetencijos. Minėtų psichologinių konstrukto matavimas prieš ir po bazinio kario kurso gali prisidėti prie sužinojimo, ar kursas efektyvus psichologinėms savybėms gerinti, taip pat ar gali padėti atskleisti kariūnų patiriamus sunkumus tarnyboje ir suteikti pagrindą taikyti tinkamas intervencijas, mažinančias studijų nebaigiančių kariūnų kiekį. Tyrimo įžvalgos bei suformuluotos praktinės rekomendacijos taip pat prisidėtų prie didesnio aktyvių Lietuvos karininkų, saugosiančių mūsų valstybės žmonių laisvę, skaičiaus.

Noriu padėkoti kolegei mjr. Rositai Kanapeckaitėi už pagalbą renkant tyrimo dalyvių duomenis ir kariūnams, kurie dalyvavo tyrime. Taip pat dėkoju šio rašto darbo vadovei doc. dr. Irenai Žukauskaitei, kuri negailėdama laiko ir jėgų padėjo atlikti tyrimą ir parašyti šį rašto darbą.

1. ĮVADAS

1.1 Proaktyvumas

1.1.1 Proaktyvumo samprata ir svarba organizacijoms

Proaktyvumas, kaip apibrėžia Amerikos psichologų asociacija (APA), yra pagrindinis psichologinis konstruktas, apimantis aktyvų mąstymą, elgesį ir į veiksmus orientuotą požiūrį į asmenis ir organizacijas (APA, 2021). Proaktyvumas dažnai lyginamas su inovatyvumu, nes abi sąvokos apima orientaciją į ateitį. Inovatyvumas orientuotas į naujų idėjų generavimą ir įgyvendinimą, o proaktyvumas apima platesnę sritį, pabrėždamas galimų ateities įvykių numatymą, pokyčių inicijavimą ir aktyvų galimybių siekimą (De Jong & Den Hartog, 2010). Skirtingi autoriai nesutaria dėl proaktyvumo komponentų. Vieni autoriai pabrėžia iniciatyvos ir atsakomybės už savo veiksmus svarbą (Bateman & Crant, 1993), kiti - gebėjimą numatyti galimus iššūkius ir atitinkamai veikti (Parker, Williams & Turner, 2006). Be to, proaktyvumas dažnai reiškia aktyvų sprendimų priėmimo procesą, apimančią alternatyvų nustatymą ir įvertinimą bei norą prisiimti apskaičiuotą riziką. Struktūrinės proaktyvumo dalys yra daugialypės, apimančios kognityvinę ir elgesio dimensijas (Fuller, Marler & Hester, 2012).

Pasak Barrick ir Mount (1991), asmenų proaktyvumui gali turėti įtakos keletas veiksnių, įskaitant asmenybės bruožus, motyvaciją ir situacinį kontekstą. Ekstravertiškumas ir atvirumas naujoms patirtims gali lemti asmenų proaktyvų elgesį. Vidinė motyvacija taip pat turi įtakos proaktyviems veiksams. Situaciniai veiksniai, tokie kaip organizacijos kultūra, klimatas ir vadovavimo stilius, gali palengvinti arba apsunkinti proaktyvumą darbo vietoje.

Proaktyvumo savybė yra glaudžiai susijusi su asmenine iniciatyva. Frese ir kolegos (1997) asmeninę iniciatyvą apibrėžia kaip aktyvų, savarankišką elgesį darbo vietoje, kai atkakliai įveikiamos kliūtys siekiant tikslų. Verta pabrėžti, kad ši perspektyva skiriasi nuo iniciatyvios asmenybės, nes neakcentuoja asmenybės bruožų, o sutelkia dėmesį į iniciatyvų elgesį.

Proaktyvumas yra labai svarbus tiek darbuotojams, tiek organizacijoms. Darbuotojų proaktyvumas pasireiškia iniciatyviu mąstymu ir elgesiu, o tai gali atnešti nemažai naudos. Pirma, proaktyvumas leidžia darbuotojams imtis iniciatyvos, prisiimti atsakomybę ir parodyti savarankiškumą darbe, o tai gali padidinti jų pasitenkinimą darbu ir motyvaciją (Parker et al., 2006). Aktyviai ieškodami problemų sprendimų, numatydami galimus iššūkius ir prisiimdami apskaičiuotą riziką, proaktyvūs darbuotojai gali save pateikti kaip vertingą organizacijos turtą. Proaktyvumas taip pat leidžia darbuotojams nuolat mokytis ir tobulėti, nes tokie asmenys ieško naujų žinių ir įgūdžių, siekdami

prisitaikyti prie kintančių aplinkybių (Crant, 2000). Proaktyvus elgesys pasireiškia įvairiose aplinkybėse ir yra svarbus, nes yra siejamas su daugeliu organizacinių procesų ir rezultatų. Svarbu tai, kad proaktyvų elgesį gali skatinti ir įtakoti vadovavimas ir organizacinės sistemos. Proaktyvumas susijęs su geresniais darbo rezultatais, nes tokie darbuotojai dažniau sprendžia problemas, kūrybiškai mąsto ir prisideda prie novatoriškų idėjų (Grant & Ashford, 2008).

Žvelgiant iš organizacijos perspektyvos, proaktyvumas vaidina lemiamą vaidmenį siekiant ilgalaikės sėkmės ir išlaikant konkurencinį pranašumą. Proaktyvūs darbuotojai prisideda prie organizacijos efektyvumo, nes nustato tobulinimo galimybes, siūlo novatoriškus sprendimus ir imasi veiksmų, kad išspręstų potencialias problemas, kol jos netapo didelėmis (Parker et. al., 2006). Proaktyvus elgesys taip pat skatina inovacijų kultūrą organizacijoje, nes aktyviai ieškantys ir kuriantys galimybes darbuotojai prisideda prie naujų idėjų generavimo ir pokyčių įgyvendinimo (Bateman & Crant, 1993). Be to, proaktyvumas palaiko organizacijos veržlumą ir gebėjimą prisitaikyti, todėl organizacijos gali veiksmingai reaguoti į rinkos pokyčius, kylančias tendencijas ir konkurencinius iššūkius (Fuller et al., 2012). Skatindamos ir palaikydamos proaktyvumą, organizacijos gali skatinti darbuotojų įsitraukimą, pasitenkinimą darbu ir jų išlaikymą, o tai lemia geresnius organizacijos veiklos rezultatus ir sėkmę. Tyrime, atliktame su 496 darbuotojais, buvo ieškoma sąsajų tarp proaktyvumo ir objektyvių (atlyginimas ir paaukštinimai pareigose) ir subjektyvių (pasitenkinimas karjera) karjeros sėkmingumo indikatorių. Autoriai Seibert, Crant ir Kraimer (1999) nustatė, kad tyrimo dalyviai, kurie demonstravo proaktyvų lyderystės elgesį, dažniau buvo paaukštinami ir pasiekdavo aukštų pozicijų savo karjerose. Tyrimo rezultatai rodo, kad proaktyvumas yra svarbi lyderystės sėkmės savybė, nes proaktyvūs lyderiai yra geriau pasirengę įveikti įvairias problemas ir suvokti galimybes, idant vėliau galėtų pritaikyti tinkamas priemones jų sprendimui.

Tačiau pernelyg didelis proaktyvumas gali turėti neigiamą poveikį darbuotojų gerovei ir asmeniniams rezultatams (Bohlmann, Rudolph, & Zacher, 2021). Pavyzdžiui, autoriams Cangiano, Parker ir Ouyang (2021) atlikus tyrimą nustatyta, kad proaktyvumas gali pakenkti atsigavimo nuo darbo procesui, nes išsenka asmeniniai ištekliai, ypač kai kasdienė motyvacija yra žema. Be to, nustatyta, kad vadovų aktyvus stebėjimas kaip proaktyvūs darbuotojai atlieka savo veiklą, mažina darbuotojų kūrybiškumą, o tai tam tikromis aplinkybėmis gali būti neigiamas rezultatas. Tačiau svarbu pažymėti, kad šios neigiamos pasekmės būdingos ne pačiam proaktyvumui, o konkrečioms situacijoms ar kontekstams, kuriuose proaktyvumas pasireiškia. Ashford (2003) teigia, kad darbuotojai gali elgtis proaktyviai, kad pirmiausia gautų naudos sau, organizacijos sąskaita. Todėl vien tik asmeninė iniciatyva gali nevisiškai paaiškinti proaktyvų elgesį darbo vietoje, nes proaktyvumas apima platesnį veiksmų

spektrą. Apskritai proaktyvumas paprastai laikomas teigiama savybe, galinčia lemti įvairius teigiamus rezultatus įvairiose srityse, tačiau svarbu proaktyvumą derinti su rūpinimusi savimi ir asmenine gerove, kad mažėtų perdegimo darbe tikimybė. Turint omenyje tai, kad proaktyvumas gali turėti ir teigiamų, ir neigiamų pasekmių, tiriant proaktyvų elgesį, svarbu atsižvelgti į visus galimus šio elgesio padarinius.

Apibendrinant matome, jog šie tyrimai pabrėžia proaktyvumo darbo kontekste svarbą. Proaktyvūs asmenys yra linkę būti labiau įsitraukę, patenkinti ir sėkmingi savo karjeroje, o organizacijos gali pasinaudoti turėdamos proaktyvius darbuotojus, kurie noriai priima atsakomybę už savo darbą ir kuria teigiamas pokyčius. Skatinant proaktyvumo kultūrą, organizacijos gali sukurti dinamiškesnę ir inovatyvesnę darbo aplinką, kurioje darbuotojai jaučiasi įgalinti pasiimti iniciatyvą ir prisidėti prie organizacijos sėkmės. Tačiau svarbu nepamiršti, kad proaktyvus elgesys gali neigiamai paveikti atsiribojimą nuo darbo po darbo valandų, tad organizacijos turėtų skatinti proaktyvų elgesį, dėdamos pastangas minimizuoti šio elgesio neigiamas pasekmes.

1.1.2 Proaktyvumo išraiškos karinėse organizacijose

Yra keletas tyrimų, kuriuose proaktyvumas buvo nagrinėjamas kariniame kontekste, tiriant būtent būsimus karininkus – kariūnus. Viename tyrime buvo nagrinėjamas ryšys tarp skirtingų vadovavimo stilių (tarnaujanti lyderystė, paradoksali lyderystė, autentiška lyderystė) ir proaktyvios asmenybės vaidmenį, siekiant įtraukti kariūnus į karybos studijas. 348 Ispanijos kariūnų imtyje nustatyta, kad juos ugdatys ir jiems vadovaujantys karininkai, kurie vadovauja tarnaujančios lyderystės stiliumi, skatina proaktyvų kariūnų elgesį tarnyboje (Moreno et. al., 2021). Kitu tyrimu nustatyta, kad kariūnų individualaus kruopštumo, aistros ir atkaklumo atliekant tam tikrą užduotį derinys, prognozuoja asmens galimybes sėkmingiau dirbti būsimoje darbo aplinkoje nei įgimtas talentas. O gebėjimas numatyti asmenis, kurie mokydami kario programose mokslus nutrauks, gali padėti atrinkti tinkamesnius kariūnus studijoms (Samarasekera & Gwee, 2020). Apskritai šie tyrimai rodo, kad proaktyvumas yra svarbus kariūnų bruožas ir, kad vadovavimo stilius, individualus kruopštumas ir pati karybos studijų programa gali turėti įtakos kariūnų proaktyvumui.

Panagrinėjus šiuos šaltinius galima teigti, jog ugdydamos proaktyvią kultūrą, karinės organizacijos gali pagerinti savo bendrą veiklos efektyvumą ir išlaikyti strateginį pranašumą sudėtingose ir neapibrėžtose situacijose.

1.2 Psichologinis atsparumas

1.2.1 Psichologinio atsparumo samprata ir svarba organizacijoms

Psichologinis atsparumas (*angl. psychological resilience*) yra apibūdinamas kaip gebėjimas lanksčiai prisitaikyti patiriant sunkumus ir juos įveikti (Howe, Smajdor & Stöckl, 2012). Kaip konstruktas, psichologinis atsparumas tiriamas keliose srityse, įskaitant psichologiją, sociologiją ir visuomenės sveikatą.

Psichologinį atsparumą lemia įvairūs veiksniai - socialinė parama, tiek darbovietėje, tiek namų aplinkoje, gyvenimo bei darbo patirtis. Asmenys, pasižymintys tokiomis savybėmis kaip optimizmas ir saviveiksmingumas, yra linkę pasižymėti didesniu psichologiniu atsparumu. Psichologinį atsparumą taip pat gali didinti teigiami gyvenimo įvykiai, įveikos strategijos, kaip problemų sprendimas ir socialinės paramos ieškojimas. Labiau tikėtina, kad psichologiniu atsparumu pasižymės asmenys, turintys tikslo prasmės suvokimo jausmą (Masten, 2018). Įvairūs autoriai sutinka, jog streso įveikos mechanizmai, tokie kaip problemų sprendimo įgūdžiai, emocinis reguliavimas ir socialinės paramos ieškojimas, prisideda prie psichologinio atsparumo (Fletcher & Sarkar, 2013).

Psichologinis atsparumas organizacijose – tai ne tik gebėjimas įmonėms atlaikyti nelaimės ir atsigauti po jų, tai taip pat apima gebėjimą aktyviai prisitaikyti ir transformuotis esant pokyčiams ir neapibrėžtumui (Coutu, 2002). Tam reikia, kad organizacijos puoselėtų mokymąsi, inovacijas ir nuolatinį tobulėjimą skatinančią kultūrą. Aukštu psichologiniu atsparumu pasižymintys darbuotojai priima pokyčius kaip augimo galimybę, kurie juos skatina eksperimentuoti, priimti apskaičiuotą riziką ir mokytis iš nesėkmių (Weick & Sutcliffe, 2011).

Psichologinis atsparumas organizacijose neapsiriboja tik atskirais asmenimis, bet apima kolektyvinį psichologinį atsparumą komandos ir visos organizacijos lygmeniu. Jis apima darnių komandų, galinčių veiksmingai bendradarbiauti, atvirai bendrauti ir palaikyti vienos kitas sunkiais laikais, kūrimą. Tokios organizacijos taip pat sukuria patikimas sistemas ir procesus, kurie leidžia greitai priimti sprendimus, yra lankstūs ir geba prisitaikyti prie sudėtingos ir neramios aplinkos (Norris, Stevens, Pfefferbaum, Wyche, & Pfefferbaum, 2008).

Organizacijos psichologinis atsparumas gali turėti teigiamą poveikį darbuotojų gerovei. Psichologiškai atsparios organizacijos dažnai teikia pirmenybę darbuotojų paramai, įgalinimui ir įsitraukimui (Robertson, Cooper, Sarkar & Curran, 2015). Suteikdamos išteklius, mokymus ir galimybes tobulėti, organizacijos skatina darbuotojų saugumo jausmą ir profesinį tobulėjimą. Tai savo ruožtu didina pasitenkinimą darbu, mažina streso lygį ir skatina teigiamą darbo aplinką.

Nors psichologinis atsparumas turi panašumo su optimizmu, jis yra platesnis konstruktas. Optimizmas – tai teigiamas požiūris ir palankių rezultatų tikėjimasis, o psichologinis atsparumas apima platesnį kognityvinių ir elgesio procesų rinkinį, įskaitant problemų sprendimą, lankstumą ir gebėjimą orientuotis bei klestėti neapibrėžtumo ir nelaimių sąlygomis. Vis dažniau pripažįstama, kad psichologinis atsparumas organizacijose yra labai svarbus gebėjimas valdyti ir klestėti dinamiškoje ir nenuspėjamoje aplinkoje, skatinti darbuotojų gerovę, skatinti inovacijas ir užtikrinti ilgalaikę asmeninę ir organizacijos sėkmę (Luthans, Vogelgesang & Lester, 2006).

1.2.2 Psichologinio atsparumo stokos pasekmės individui ir organizacijai

Asmenys, kurie pasižymi neaukštu psichologinio atsparumo lygiu, gali būti labiau linkę į psichikos sveikatos problemas. Psichologinio atsparumo stoka gali prisidėti prie tokių ligų, kaip nerimo sutrikimai, depresija ir potrauminio streso sutrikimas, išsivystymo arba sustiprėjimo (Bonanno, 2008). Kai trūksta psichologinio atsparumo, asmenims gali būti sunku veiksmingai susidoroti su stresoriais, todėl didėja psichikos sveikatos sutrikimų rizika. Nesugebėdami veiksmingai prisitaikyti prie nelaimių ir atsigauti po jų, asmenys gali patirti ilgalaikį stresą, mažesnę pasitenkinimą gyvenimu ir pablogėjusį funkcionavimą įvairiose srityse (Fergus & Zimmerman, 2005). Psichologinio atsparumo stoka gali trukdyti asmenims palaikyti pozityvius santykius, siekti tikslų ir įsitraukti į prasmingą veiklą, kaip darbas ir turimi pomėgiai, todėl prastėja bendra asmens gerovė.

Psichologinio atsparumo stoka gali trukdyti asmeniui tobulėjimui ir trukdyti realizuoti savo potencialą. Kaip minėta anksčiau, mažiau psichologiškai atsparūs asmenys gali nelengvai atsigauti po nesėkmių, todėl mažėja jų motyvacija, pasitikėjimas savimi ir noras imtis naujų iššūkių (Masten, 2018). Tai gali riboti asmeninį augimą, apriboti mokymosi ir tobulėjimo galimybes, trukdyti siekti tikslų.

Nepakankamai psichologiškai atsparios organizacijos yra labiau pažeidžiamos kylančių trikdžių ir krizių. Joms gali būti sunku veiksmingai reaguoti į netikėtus įvykius, todėl gali kilti didelių veiklos sutrikimų, žalos reputacijai ir klientų nepasitenkinimo. Nepakankamas pasirengimas ir netinkamos ar vėlyvos reakcijos gali sustiprinti sutrikimų poveikį, todėl organizacijai gali būti sudėtinga greitai atsigauti po nesėkmių. Be to, nepakankamas organizacijos psichologinis atsparumas gali turėti didelių finansinių pasekmių. Kai organizacija nesugeba prisitaikyti prie pokyčių ar atsigauti po nesėkmių, ji gali patirti didelių išlaidų, susijusių su prarastu produktyvumu, padidėjusia darbuotojų kaita ir sumažėjusiomis pajamomis (Carri, 2019). Taip pat nepakankamas organizacijos psichologinis atsparumas gali turėti platesnių pasekmių visuomenei. Pavyzdžiui, įvykus stichinei nelaimei ar kitai

krizei, nepakankamai psichologiškai atspari organizacija gali nesugebėti teikti svarbiausių prekių ar paslaugų bendruomenei.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad nepakankamas asmens psichologinis atsparumas gali turėti neigiamos įtakos žmogaus psichinei gerovei, subjektyviai gyvenimo kokybei bei norui ir galimybėms tobulėti. Organizacijos psichologinis atsparumas gali turėti didelių pasekmių organizacijoms, darbuotojams, suinteresuotosioms šalims ir visai visuomenei. Organizacijos turėtų teikti pirmenybę psichologinio atsparumo didinimui, taikydamos tokias strategijas kaip nenumatytų atvejų planų rengimas, prisitaikymo kultūros puoselėjimas ir investicijos į darbuotojų gerovę ir tobulėjimą.

1.2.3 Psichologinio atsparumo ugdymo galimybės

Ankstyvieji psichologinio atsparumo tyrimai buvo skirti vaikų, kurie patyrė didelių sunkumų, pavyzdžiui, prievartą ar nepriežiūrą, tačiau užaugę yra sėkmingai funkcionuojantys visuomenės nariai, tyrinėjimui (Luthar, Cicchetti & Becker, 2000). Nuo to laiko, psichologinio atsparumo tyrimai išsiplėtė ir apėmė suaugusiųjų tyrimus. Kai kurie tyrėjai teigia, kad psichologinį atsparumą galima ugdyti arba jo išmokyti įvairiomis intervencijomis (Southwick, Bonanno, Masten, Panter-Brick & Yehuda, 2014). Kadangi prie bendro organizacijų psichologinio atsparumo prisideda kiekvienas joje veikiantis individas, svarbu nagrinėti literatūrą, kurioje aprašomos tiek individo, tiek organizacijos psichologinio atsparumo ugdymo intervencijos.

Socialinis palaikymas yra svarbus psichologinio atsparumo stiprinimo šaltinis. Asmenys gali stiprinti socialinės paramos tinklus puoselėdami santykius su šeimos nariais, draugais, kolegomis ir bendruomenės nariais (Thoits, 2011). Kuriant ir palaikant tvirtus ryšius reikia bendrauti, aktyviai klausytis, įsijausti ir teikti abipusę paramą. Dalyvavimas paramos grupėse ir bendruomenės veikloje taip pat gali sukurti naudingus paramos tinklus ir sustiprinti psichologinį atsparumą (Luthar, Sawyer & Brown, 2006).

Gebėjimas prisitaikyti yra vienas iš psichologinio atsparumo aspektų. Asmenys gali ugdyti gebėjimą prisitaikyti priimdami pokyčius, ieškodami naujų patirčių ir ugdydami mąstymo ir elgesio lankstumą. Permainų priėmimas reiškia, kad į iššūkius reikia žiūrėti kaip į galimybes augti, mokytis iš patirties ir ugdyti save (Dweck, 2006). Naujos patirties ieškojimas mokantis, tyrinėjant įvairias perspektyvas ir išeinant iš komforto zonos padeda žmonėms išsiugdyti įgūdžius, reikalingus prisitaikyti prie įvairių situacijų. Mąstymo ir elgesio lankstumo ugdymas apima atvirumą alternatyviems sprendimams, skirtingų požiūrių svarstymą ir prireikus strategijų koregavimą.

Intervenciniai tyrimai, skirti psichologiniam atsparumui ugdyti, yra daugelio sisteminių apžvalgų ir meta-analizių objektas. Vienoje sisteminėje apžvalgoje ir meta-analizėje daugiausia dėmesio buvo skiriama iki pandemijos vykdytų intervencijų, skirtų slaugos darbuotojų psichologiniam atsparumui ugdyti, efektyvumo įrodymui (Kunzler, et. al., 2022). Į apžvalgą buvo įtraukti 24 tyrimai, kurių imtį iš viso sudarė 1879 dalyviai. Deja, tačiau rezultatai atskleidė, kad psichologinio atsparumo intervencijos beveik neturėjo jokio teigiamo poveikio slaugos darbuotojų imčiai. Kitoje apžvalgoje, kurioje buvo nagrinėjamas psichologinio atsparumo ugdymas intervenciniuose tyrimuose, autoriai nustatė pagrindines problemas, susijusias su psichologinio atsparumo kaip bruožo ugdymu. Tyrėjai įvardijo netinkamų vertinimo priemonių naudojimą ir netinkamą tyrimų planavimą, kaip pagrindines priežastis, dėl kurių sunku nustatyti psichologinio atsparumo ugdymo efektyvumą (Chmitorz et.al., 2018). Šios išvados leidžia teigti, jog nors yra tam tikrų įrodymų apie psichologinį atsparumą ugdančių intervencinių priemonių veiksmingumą, reikia daugiau tyrimų, idant būtų galima nustatyti sėkmingus intervencijos metodus ir įveikti metodologinius sunkumus vertinant jų veiksmingumą.

Panagrinėjus autorių literatūrą, galima teigti, jog ateityje turi būti atlikti tyrimai nagrinėjantys dar įvairesnius psichologinio atsparumo ugdymo būdus, kadangi šis konstruktas svarbus tiek individualių asmenų gerovei, tiek bendram organizacijų funkcionavimui ir svarbu žinoti kaip šį konstruktą galima sėkmingai ugdyti.

1.2.4 Psichologinis atsparumas karinėse organizacijose

Psichologinis atsparumas yra labai svarbus karinės parengties veiksnys. Kariai dažnai susiduria su įvairiais streso veiksniais, įskaitant dislokavimą, kovinį rengimą, kurie gali turėti neigiamą psichologinį ir fizinį poveikį. Tačiau aukštesnis psichologinio atsparumo lygis siejamas su geresniais rezultatais kariuomenės kontekste (Sefidan, 2021). Nustatyta, kad psichologinis atsparumas apsaugo kariškius nuo neigiamų traumuojančio poveikio pasekmių. Iš tikrųjų dauguma karių, patyrusių sunkią karo traumą, dėl šios patirties netampa neigaliais, o tai pabrėžia psichologinio atsparumo svarbą kariniame kontekste. Tačiau karių psichologinis atsparumas labai svarbus ir taikos metu, vykdant pavestas kasdienines užduotis, dalyvaujant pratybose ir imituojant karines situacijas, kad kilus rimtai grėsmei saugumui, kariai būtų geriau pasiruošę tą grėsmę atlaikyti.

Kariniame kontekste psichologinio atsparumo išraiškas formuoja unikalūs iššūkiai. Kovinis ir operacinis stresas daro didelę įtaką karių psichologiniam atsparumui (Hoge et al., 2004). Kariai dažnai susiduria su traumuojančiais įvykiais ir didelės rizikos situacijomis, kurios gali turėti įtakos jų

psichologiniam atsparumui. Karinė kultūra taip pat vaidina svarbų vaidmenį psichologinio atsparumo pasireiškimui. Stiprus tikslo ir draugystės jausmas kariuomenėje skatina psichologinį atsparumą, tačiau stigma, susijusi su pagalbos kreipimusi dėl psichikos sveikatos problemų, gali kelti sunkumų (Sharp et al., 2015).

Rahmadani ir Suwarjo (2022) atliko kokybinį tyrimą, kuriame nagrinėjo būsimų Magelango karo akademijos kariūnų psichologinio atsparumo raišką. Išanalizavę tyrimo metu atliktų interviu informaciją, tyrėjai teigia, kad psichologinis atsparumas susideda iš trijų faktorių: „aš turiu“ (šeimos ir aplinkinių palaikymą); „aš esu“ (atviras naujoms patirtims, nepriklausomas ir atsakingas); „aš galiu“ (reikšti savo mintis, spręsti savo problemas).

Pietrzak, kartu su kolegomis (2009) atliko tyrimą su 272 JAV veteranais grįžusiais iš misijos Irake. Tyrimo metu mokslininkai analizavo veteranų psichologinio atsparumo, kovinio vieneto palaikymo (*angl. unit support*) ir socialinio palaikymo po dislokavimo iš misijos faktorių apsaugą nuo potrauminio streso sutrikimo ir depresijos simptomų. Kovinio vieneto palaikymo skalė (*angl. The Unit Support Scale*) matavo kario santykių su kitais savo vieneto kariais kokybę ir tarpusavio sutelktumą. Socialinio palaikymo po dislokavimo skalė (*angl. Postdeployment Social Support Scale*) parodė kiek subjektyviai karys jautė emocinio palaikymo iš šeimos, draugų, bendradarbių ir pan. Atlikus duomenų analizę tyrėjai atskleidė, kad žemesnis kovinio vieneto palaikymas ir mažesni socialinio palaikymo rodikliai susiję su didesniais potrauminio streso sutrikimo (PTSS) ir depresijos simptomais bei su sumažėjusiu psichologiniu atsparumu. Tyrimo autoriai teigia, kad šie rezultatai rodo, kad intervencijos, skirtos sustiprinti kovinio vieneto palaikymą ir pagalbą po dislokavimo, gali sustiprinti veteranų psichologinį atsparumą ir taip padėti apsisaugoti nuo trauminio streso ir depresijos simptomų bei pagerinti psichosocialinį funkcionavimą.

Sefidan kartu su kolegomis (2021) atliko psichologinio atsparumo tyrimą, kurio imtį sudarė 525 Šveicarijos karinės mokyklos karių. Atlikus longitudinalinį psichologinio atsparumo ir psichologinės naštos tyrimą nustatyta, kad aukštesni psichologinio atsparumo rodikliai rodė mažesnius suvokiamo streso, psichologinio streso ir geresnių karybos rezultatų rodiklius. Kitame tyrime, atlikus klasterinį atsitiktinės imties kontroliuojamąjį tyrimą buvo patikrintas unikalios psichologinį atsparumą stiprinančios intervencijos veiksmingumas ir nustatyta, kad mokymai, skatinantys adaptyvią savirefleksiją apie stresą sukeliančius įvykius ir įveikos strategijų veiksmingumą, veiksmingai užkerta kelią depresijos simptomų atsiradimui ir skatina stabilų suvokiamo streso 206 antro kurso kariūnų, besimokančių Karališkajame kariniame koledže, Australijoje, tarpe (Falon, et. al., 2021). Apskritai šie tyrimai rodo, kad psichologinis

atsparumas yra svarbi kariuomenės kariūnų savybė ir kad mokymo intervencijos gali pagerinti psichologinį atsparumą bei užkirsti kelią neigiamoms psichikos sveikatos pasekmėms.

Lietuvių autorė Kanapeckaitė kartu su kolegėmis (2021) atliko tyrimą, kuriame remiantis 337 atsargos karių apklausa, pateikiami įrodymai, kad psichologinis atsparumas teigiamai veikia pastangas, kurios susijusios su rezervo karių gebėjimu susidoroti su iššūkiais ir efektyviai atlikti užduotis. Taip pat didina proaktyvumą, kuriuo siekiama inicijuoti teigiamus pokyčius konkrečioje situacijoje. Ir psichologinis atsparumas prisideda prie saviveiksmingumo, apimančio akademinis ir karinius pasiekimus. Šio tyrimo rezultatai dar kartą patvirtina, kad šie psichologiniai komponentai didėja kartu su psichologiniu atsparumu. Svarbu ir tai, kad rezultatai rodo, jog pastangos, proaktyvumas ir saviveiksmingumas yra tarpininkai tarp psichologinio atsparumo ir karių suvokiamų kario rezultatų.

Apibendrinant nagrinėtą literatūrą galima teigti, kad psichologinis atsparumas yra svarbus karinės parengties veiksnys. Karinis rengimas taikos metu, įvairios sudėtingos užduotys bei kolegų tarpusavio parama reikšmingai prisideda prie psichologinio atsparumo didinimo, kuris reikalingas taikos metu, atliekant kasdienes pavestas užduotis ir taip pat, karo metu, nes psichologiškai atsparesni asmenys turi didesnę tikimybę sėkmingai atlikti sudėtingas užduotis bei yra mažesnė tikimybė, jog jiems išsivystys PTSS po mūšių, misijų ar karinių operacijų. Svarbu, kad kariuomenė investuotų į psichologinio atsparumo ugdymo programas, kad padėtų kariams išsiugdyti įgūdžius, reikalingus sėkmingai prisitaikyti prie įvairių stresorių, su kuriais jie gali susidurti.

1.3 Saviveiksmingumas

1.3.1 Saviveiksmingumo samprata ir svarba organizacijoms

Saviveiksmingumas jau daugelį metų plačiai tyrinėjama psichologijos sąvoka, kuri reiškia asmens įsitikinimą savo gebėjimu sėkmingai atlikti tam tikrą veiksmą, užduotį ar pasiekti norimą rezultatą. Remiantis Alberto Banduros socialine kognityvine teorija, saviveiksmingumo įsitikinimai susiformuoja stebint mokymąsi ir patirtį (Bandura, 1977). Jau XX a. pabaigoje tyrimais įrodyta, kad saviveiksmingumas atlieka svarbų vaidmenį įvairiose srityse, įskaitant švietimą, sveikatą, sportą ir darbą. Pavyzdžiui, atlikus vidurinės mokyklos moksleivių tyrimą paaiškėjo, kad aukštesniu saviveiksmingumo lygiu pasižymintys moksleiviai dažniau pasiekė geresnių akademinių rezultatų (Multon, Brown & Lent, 1991). Saviveiksmingumas gali susiformuoti iš įvairių veiksnių, kaip socialinė įtaka, socialinis modeliavimas, sėkmės patyrimas atliekant pasirinktas arba paskirtas veiklas. Sėkminga panašių užduočių atlikties patirtis gali stiprinti saviveiksmingumą, nes didėja asmenų tikėjimas savo jėgomis.

Taip pat stebėjimas kaip kiti asmenys sėkmingai atlieka užduotis taip pat gali prisidėti prie saviveiksmingumo. (Parker et al., 2010). Mentorystė bei grįžtamasis ryšys taip pat gali prisidėti prie asmens tikėjimo, jog jis gali sėkmingai atlikti paskirtas užduotis.

Saviveiksmingumas ir proaktyvumas turi bendrų bruožų, tačiau yra skirtingi konstruktai. Saviveiksmingumas reiškia asmens tikėjimą savo gebėjimais sėkmingai atlikti konkrečias užduotis, o proaktyvumas atspindi asmens polinkį imtis iniciatyvos, numatyti būsimus įvykius ir veikti iš anksto. Abu šie konstruktai yra susiję su motyvacija ir į tikslą nukreiptu elgesiu (Parker & Collins, 2010). Saviveiksmingumas daro įtaką tikslų pasirinkimui ir jų siekimui, o proaktyvumas sutelkia dėmesį į tikslą nukreiptų veiksmų inicijavimą. Nors saviveiksmingumas gali turėti įtakos proaktyvumui, jis nėra vienintelis proaktyvų elgesį lemiantis veiksnys.

Šis konstruktas gali prisidėti prie asmens psichologinio atsparumo, nes formuoja jo pasitikėjimą savo gebėjimu spręsti problemas (Maddux, 2002). Kita vertus, psichologinis atsparumas apima platesnį savybių rinkinį, įskaitant gebėjimą prisitaikyti, atsigauti ir išlaikyti teigiamą veikimą ištikus nelaimei (Masten, 2018). Saviveiksmingumas sutelkia dėmesį į su konkrečia užduotimi susijusius įsitikinimus, o psichologinis atsparumas apima platesnį požiūrį į asmens gebėjimą susidoroti su iššūkiais ir išsaugoti savo gerovę.

Nagrinėta literatūra akcentuoja tai, kad saviveiksmingumas yra daugialypis ir svarbus konstruktas įvairiose srityse, įskaitant švietimą, klinikinę praktiką ir darbą organizacijose. Supratus mechanizmus ir veiksnius, kurie daro įtaką saviveiksmingumui, galima vykdyti intervencijas, mokymo programas, kuriomis siekiama sustiprinti asmenų tikėjimą savimi, motyvaciją ir bendrą gerovę.

Saviveiksmingumas turi didelę reikšmę darbuotojų veiklos rezultatams, motyvacijai ir gerovei organizacijos aplinkoje. Stajkovic ir Luthans 1998 metais atliko 115 tyrimų meta-analizę ieškodami sąsajų tarp darbuotojų saviveiksmingumo ir darbo rezultatų bei našumo. Išvados šie mokslininkai teigia, kad darbuotojai, kurių saviveiksmingumo lygis buvo aukštesnis, pasiekė geresnių darbo rezultatų ir buvo labiau patenkinti darbu. Saviveiksmingumas taip pat turi įtakos darbuotojų motyvacijai, nes daro įtaką tikslų nustatymui, užduočių pasirinkimui ir pastangų, dedamų užduotims atlikti, lygiui (Latham & Locke, 2007). Darbuotojai, kurių saviveiksmingumas yra aukštas, dažniau elgiasi proaktyviai, imasi iniciatyvos, ieško galimybių augti ir tobulėti.

JAV mokslininkai Hmieleski ir Corbett 2008 metais atliko tyrimą, siekdami išsiaiškinti ryšius tarp asmenų improvizacinio elgesio, saviveiksmingumo verslume (*angl. entrepreneurship*), naujos įmonės veiklos sėkmės ir pasitenkinimo darbu. Autoriai atliko apklausos pagrindu paremtą tyrimą su 159 verslininkais, kurie buvo naujų įmonių įkūrėjai. Improvizacinis elgesys buvo apibrėžtas kaip

veiksmų ir elgesio rinkinys, į kurį įeina verslininkų veiksmai, kai jie susiduria su netikėtomis ar sunkiai apibrėžiamomis padėtimis. Saviveiksmingumas verslume buvo matuojamas kaip verslininkų pasitikėjimo savo gebėjimais lygis sėkmingai vykdyti jų versle kylančias užduotis. Tyrimas parodė, kad improvizacinis elgesys, derinamas su aukštu saviveiksmingumu verslume lygiu, teigiamai veikia naujos įmonės veiklą ir verslininko pasitenkinimą darbu. Rezultatai rodo, kad šių faktorių derinys gali būti svarbus naujos įmonės sėkmės ir pasitenkinimo darbu prognozuotojas.

Michael, Sheng-Tsung ir Hsueh-Liang 2011 metais atliko tyrimą, kurio metu buvo nagrinėjamas ryšys tarp kūrybinio saviveiksmingumo ir inovatyvaus elgesio paslaugų teikimo srityje. Kūrybinis saviveiksmingumas apibrėžiamas kaip asmens įsitikinimas savo gebėjimu kurti ir įgyvendinti kūrybines idėjas. Inovatyvus elgesys reiškia naujų ir naudingų idėjų, procesų, produktų ar paslaugų diegimą organizacijoje. Tyrimas buvo atliktas su 320 Taivano paslaugų sektoriaus darbuotojų, o rezultatai parodė, kad kūrybinis saviveiksmingumas yra teigiamai susijęs su inovaciniu elgesiu paslaugų sektoriuje. Autoriai taip pat nustatė, kad ryšys tarp kūrybinio saviveiksmingumo ir inovatyvaus elgesio iš dalies priklauso nuo vidinės motyvacijos, t. y. siekio užsiimti veikla dėl jos pačios, o ne dėl išorinio atlygio ar spaudimo.

Kai kurie tyrėjai taip pat panagrinėjo galimą neigiamą aukšto saviveiksmingumo poveikį. Pasak Fakehy (2013) pernelyg didelis pasitikėjimas savimi gali neigiamai paveikti darbo rezultatus. Tai reiškia, kad didelį saviveiksmingumą turintys asmenys gali pernelyg pasitikėti savo jėgomis ir nustoti stengtis, kad išlaikytų ar pagerintų savo rezultatus. Šis neigiamas saviveiksmingumo poveikis veiklos rezultatams gali priklausyti nuo įvairių veiksnių, pavyzdžiui, užduoties tipo ir asmens orientacijos į tikslą. Pavyzdžiui, jeigu asmuo jaučiasi labai kompetentingas atlikdamas nesudėtingą skaičiavimo užduotį, gali skaičiavimą atlikti atmetinai ir padaryti klaidų.

Remiantis nagrinėta literatūra, galima teigti, kad organizacijos turėtų skatinti inovatyvų darbuotojų elgesį ugdydamos jų kūrybinį saviveiksmingumą per mokymo ir instruktavimo programas. Skatindamos kūrybinį saviveiksmingumą ir vidinę motyvaciją, organizacijos gali paskatinti darbuotojus kurti ir įgyvendinti naujas idėjas, kurios gali lemti geresnius veiklos rezultatus ir konkurencinį pranašumą. Tačiau reikia nepamiršti fakto, kad pernelyg didelis saviveiksmingumas gali ir neigiamai paveikti užduočių atlikimo rezultatus. Taigi, saviveiksmingumas yra sudėtingas konstruktas, kuris buvo tiriamas įvairiomis aplinkybėmis ir turi svarbią reikšmę darbuotojų produktyvumui ir organizacijos sėkmei.

1.3.3 Saviveiksmingumas karinėse organizacijose

Stresą patiriančių nuolatinės privalomosios pradinės karo tarnybos (NPPKT) karių streso įveikos būdai vykdant karines užduotis yra svarbus aspektas karinių pajėgų funkcionavimui. Pozityvaus įveikos stiliaus pasirinkimas patiriant stresą gali padėti naujokams įveikti neigiamą streso poveikį ir pagerinti karinę moralę bei grupės kovinį veiksmingumą. Nors karių psichologinis stresas karinės užduoties vykdymo procese, turintis įtakos įveikos stiliui, buvo nagrinėjamas daugelyje literatūros šaltinių, labai mažai literatūros skirta saviveiksmingumo ir socialinės paramos mechanizmui tarp naujokų psichologinio streso ir įveikos stiliaus. Dėl šios priežasties Wu ir kolegos (2022) atliko tyrimą, kurio tikslas buvo ištirti, kaip psichologinis stresas tarp NPPKT karių veikia jų įveikos stilių, ypatingą dėmesį skiriant saviveiksmingumo ir socialinės paramos tarpininkavimo vaidmenims. Naudojant apklausos duomenis, surinktus dviem skirtingais laikotarpiais, buvo tirta 1028 Kinijos NPPKT karių imtis. Rezultatai atskleidė, kad stresas turėjo neigiamą poveikį teigiamiems įveikos stiliams ir teigiamą ryšį su neigiamais įveikos stiliais. Be to rezultatai parodė, kad tiek saviveiksmingumas, tiek socialinė parama tarpininkavo psichologinio streso ir teigiamo įveikos stiliaus ryšiui, o saviveiksmingumas tarpininkavo psichologinio streso ir neigiamo įveikos stiliaus ryšiui. Svarbu tai, kad tyrimas išryškino grandininį saviveiksmingumo ir socialinės paramos tarpininkavimo poveikį psichologinio streso ir pozityvaus įveikos stiliaus ryšiui.

Cieslak kartu su kolegomis (2014) atliko tyrimą, kuriame buvo tiriamas saviveiksmingumas karinėje aplinkoje. Taip pat nagrinėjo saviveiksmingumo ir potrauminio streso sutrikimo (PTSS) simptomų ryšį tarp Lenkijos karių, grįžusių iš taikos palaikymo misijos Afganistane. Šiame tyrime 138 kariai užpildė klausimynus, kuriuose buvo vertinami jų įsitikinimai apie saviveiksmingumą įveikiant stresines situacijas, taip pat jų potrauminio streso sutrikimo simptomai, matuojami naudojant PTSS kontrolinio klausimyno civilinę versiją (PCL-C). Tyrėjai taip pat vertino kitus kintamuosius, galinčius turėti įtakos PTSS simptomams, pavyzdžiui, kovinį poveikį, socialinę paramą ir įveikos strategijas. Tyrimo rezultatai parodė, kad kariai, kurie nurodė didesnę saviveiksmingumą įveikiant stresines situacijas, turėjo tendenciją patirti mažiau PTSS simptomų. Nustatyta, kad šis ryšys buvo stipresnis tarp karių, kurie nurodė aukštesnę socialinės paramos lygį ir veiksmingesnes įveikos strategijas. Įdomu tai, kad tyrimas taip pat parodė, jog kovinis poveikis nebuvo tiesiogiai susijęs su PTSS simptomais, o veikiau turėjo netiesioginį poveikį, nes darė įtaką saviveiksmingumui. Tiksliau, kariai, kurie patyrė didesnę kovinį poveikį, turėjo mažesnę saviveiksmingumą, o tai savo ruožtu buvo susiję su didesniais PTSS simptomais.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad saviveiksmingumas yra labai svarbus veiksnys, skatinantis karių psichologinį atsparumą ir gerovę. Tyrimai parodė, kad aukštas saviveiksmingumas gali sumažinti patiriamą streso kiekį, pagerinti akademinius ir karinių užduočių atlikties rezultatus, ir skatinti psichologinį atsparumą bei gerovę. Siekiant išsiaiškinti kaip sėkmingai pasiekti šias naudas, turi būti atlikta daug tyrimų, kuriuose taikomos skirtingos intervencijos, kuriose daugiausia dėmesio skiriama saviveiksmingumui ugdyti. Tokių tyrimų rezultatai galėtų būti reikšmingi skatinant karių atsparumą ir gerovę.

1.4 Atkaklumas: samprata ir svarba karinėms organizacijoms

Atkaklumas psichologijoje reiškia nuoseklų tikslo siekimą nepaisant kliūčių ar nesėkmių (Duckworth, 2007). Tai reiškia, kad atkaklesni asmenys, susidūrę su iššūkiais ar sunkumais, toliau stengiasi siekti iškelto tikslo. Asmenys, pasižymintys dideliu saviveiksmingumu ir psichologiniu atsparumu, yra labiau linkę atkakliai siekti užsibrėžtų tikslų ir toliau stengtis, taip parodydami savo proaktyvų požiūrį į kliūčių įveikimą (Von Culin, Tsukayama & Duckworth, 2014).

Duckworth kartu su kolegomis 2007 metais atliko išsamų atkaklumo išraiškų tyrimą ilgalaikių tikslų siekime. Autorių teigimu, intelektinių gebėjimų svarba visuotinai pripažinta siekiant sėkmės įvairiose profesinėse srityse. Tačiau trūksta supratimo apie papildomas individualias savybes, kurios gali prisidėti prie sėkmės. Tyrime autoriai nagrinėjo, kokią reikšmę prognozuojant sėkmę turi nekognityvinis bruožas atkaklumas. Nustatyta, kad ši savybė paaiškina vidutiniškai 4 % sėkmės rezultatų kintamumą įvairiose imtyse, įskaitant dviejų suaugusiųjų grupių ($N = 1\,545$ ir $N = 690$) išsilavinimo pasiekimus, studentų pažymių vidurkius ($N = 138$), dviejų JAV karo akademijos West Point kariūnų kursų ($N = 1\,218$ ir $N = 1\,308$) išlikimo studijose rodiklius. Atkaklumas neturėjo reikšmingo teigiamo ryšio su intelekto koeficientu, tad autoriai grindžia, jog siekiant sudėtingų tikslų reikia ne tik įgimtų gabumų, bet ir nuolatinio bei tikslingo jų taikymo per tam tikrą laiką.

Nors atkaklumo fenomenas žinomas jau senai, karių rengimo kontekste, tyrimų nėra gausu. Optimizmas ir atkaklumas – tai dvi svarbiausios savybės, būtinos kariams, kad jie galėtų efektyviai veikti didelės rizikos aplinkoje ir atlikti sudėtingas bei sunkias užduotis (Binsch, Wietmarschen & Buick, 2017). Įprastai optimizmas matuojamas naudojant klausimynus, dažnai retrospektyviai, pasibaigus misijai. Atvirkščiai, atkaklumas paprastai vertinamas reaktyviai, po to, kai karys atskleidžia savo trūkumus, reikalingus užduočiai atlikti arba nesugeba tinkamai atlikti jam pavestų užduočių. Binsch, Wietmarschen ir Buick, 2017 metais ieškojo objektyvesnių rodiklių, kurie padėtų numatyti atkaklumą

sudėtingomis aplinkybėmis. Šie mokslininkai atliko du tyrimus, kuriais siekta išsiaiškinti galimą hormono kortizolio vaidmenį optimizmo atžvilgiu ir jo, kaip atkaklumo prognozės rodiklio, galimybes. Pirmajame tyrime kortizolio lygis buvo stebimas kompiuteriu imituojamos karinės mokymo misijos metu. Antrojo tyrimo metu buvo stebimi 29 naujokai, dalyvaujantys griežtame kario kurse, būtiname norint patekti į Nyderlandų oro mobiliąją brigadą. Pastebėtina, kad atkaklūs ir sėkmingai baigę kursą naujokai pasižymėjo didesne kortizolio reakcija į stresą keliančius mokymo įvykius, palyginti su tais, kurie per anksti pasitraukė iš kurso. Taigi autorių teigimų sukuriant sudėtingas kario sąlygas, galima gerinti karių reakciją į stresą ir taip ugdyti atkaklumą, kuris padeda profesionalioje karinėje tarnyboje.

1.5 Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo sąsajos

Proaktyvumas, psichologinis atsparumas, saviveiksmingumas ir atkaklumas yra faktoriai, kurie turi įtakos žmonių gerovei, savijautai, karjeros sėkmei. Šių konstrukto sąsajos civiliam pasaulyje tiriamos gana dažnai. Pavyzdžiui, Greenglass et. al. (1999) tyrime nustatytas, kad proaktyvumas ir saviveiksmingumas yra tarpusavyje susiję, nes asmenys, kurie labiau tiki savo sugebėjimais įvykdyti funkciją ar atlikti užduotį, yra labiau linkę imtis veiksmų, reikalingų savo tikslams pasiekti. Be to, psichologinis atsparumas veikia kaip pagalbinė priemonė, leidžianti asmenims palaikyti savo proaktyvumo ir saviveiksmingumo lygį net susidūrus su sunkumais. Psichologiškai atsparūs asmenys yra labiau linkę atkakliai dirbti ir elgtis proaktyviai, nes turi vidinių išteklių, reikalingų susidoroti su iššūkiais ir išlaikyti motyvaciją (Masten, 2018). Ashford ir kolegos (2003), nustatė teigiamą ryšį tarp proaktyvumo, psichologinio atsparumo ir saviveiksmingumo darbo vietoje. Darbo aplinkoje proaktyvumą gali lemti saviveiksmingumas, nes asmenys, kurie tiki savo gebėjimais, yra labiau linkę imtis proaktyvių veiksmų, kad paveiktų savo darbo aplinką (Parker, Williams & Turner, 2010).

Visgi darytina prielaida, kad sudėtingoje karinėje operacijoje psichologinis atsparumas gali vaidinti svarbesnį vaidmenį, nes asmenys turi prisitaikyti, atsigauti po nesėkmių ir atkakliai siekti misijos tikslų (Masten, 2018). Todėl santykinė šių konstrukto įtaka ir sąveika gali priklausyti nuo konteksto. Karinių organizacijų vadai turi pasižymėti psichologiniu atsparumu priimant sprendimus, gebėjimu prisitaikyti prie besikeičiančių situacijų ir gebėjimu įkvėpti ir veiksmingai vadovauti savo kariams, ypač didelės įtampos ir neapibrėžtumo sąlygomis (Southwick, Martini, Charney & Southwick, 2017), tad analizė kaip kinta psichologinis atsparumas patiriant kovinį rengimą gali būti svarbi siekiant išsiaiškinti kaip galima ugdyti būsimų karininkų psichologines savybes.

Lietuvoje jau yra atlikti tyrimai analizuojant tam tikrų konstrukčių sąsajas kariūnų imtyje. Navickienė ir Vasiliauskas (2024) atliko tyrimą, kuriame nagrinėjo sąsajas tarp LKA kariūnų saviveiksmingumo, psichologinio atsparumo, profesinio pašaukimo ir asmeninių pasiekimų. Jų duomenys rinkti 2023 metų vasario mėnesį, skerspjūvio tyrime dalyvavo 121 tuometinio trečio – ketvirtą kurso kariūnas (svarbu atkreipti dėmesį, kad mokslininkų tyrimo ir šio magistro tyrimo imtys nepersidengė). Rasti stiprūs koreliaciniai ryšiai tarp visų kintamųjų, labiausiai tarp saviveiksmingumo ir psichologinio atsparumo. Toks ir panašūs tyrimai skatina ieškoti ryšių su kitais konstruktais, kurie reikalingi karininkams sėkmingai atlikti savo tarnybą, kaip proaktyvumas ar atkaklumas.

Iš visų šiame tyrime analizuojamų konstrukčių pastaraisiais metais vis daugiau karinė vadovybė skiria psichologiniam atsparumui. Karo Ukrainoje pavyzdžiai rodo, kad išverti prieš apgultį, nepalūžti matant žūstančius ar sužeistus kovos draugus, nenusivilti savimi ir kitais nepavykus mūšyje pasiekti teigiamų rezultatų yra sunku. Psichologinio atsparumo stiprinimo priemonių karo zonoje nėra daug – dažniausiai tai yra paties asmens turimi psichologiniai ištekliai. Todėl žinojimas, kas iš šiame tyrime analizuojamų proaktyvumo, saviveiksmingumo, atkaklumo labiausiai prisideda prie kariūnų psichologinio atsparumo pokyčių jau bazinio kario kurso metu, gali leisti ieškoti galimybių stiprinti psichologinį atsparumą mūšio sąlygomis.

1.6 Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas – įvertinti kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo tarpusavio sąsajas jiems įstojus į Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademiją (LKA) ir jų pokytį po bazinio kario kurso.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti skirtingu laikotarpiu įstojusių į LKA kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raišką ir kintamųjų tarpusavio sąsajas prieš bazinį kario kursą;
2. Įvertinti skirtingu laikotarpiu įstojusių į LKA kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raišką ir kintamųjų tarpusavio sąsajas po bazinio kario kurso;
3. Nustatyti kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo pokyčius po 9 trukmės savaitių bazinio kario kurso baigimo;
4. Įvertinti psichologinio atsparumo pokyčio prognostinius veiksnius.

2. METODIKA

2.1 Tyrimo dalyviai

Longitudiniame tyrime dalyvavo Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos (LKA) pirmo kurso studentai (kariūnai). Pirmą tiriamųjų grupę tyrime dalyvavo 2021 m. Pirmajame etape tiriamieji anketas pildė tik pradėjus studijas LKA, o antrajame etape – po bazinio kario kurso, kurio metu kariūnai įgyja bazines kario kompetencijas (pavyzdžiui, komandinio darbo, kariūno elgesio, orientacijos, pirmosios medicinos pagalbos ir kt.). Šiame tyrime dalyvavo 97 kariūnai, iš jų 80,6% vyrai nuo 19 iki 26 m. amžiaus ($M = 19,52$, $SD = 1,54$), 98,0% kariūnų studijas LKA pradėjo turėdami tik vidurinį išsilavinimą, o didžioji dalis tiriamųjų prieš bazinį kario kursą jau turėjo ankstesnės patirties karyboje (60,2% yra tarnavę Nuolatinėje privalomoje pradinėje karinėje tarnyboje (NPPKT), Krašto apsaugos savanorių pajėgose (KASP), yra ar buvo Šaulių sąjungos nariai ar kitur susidūrę su karyba). Šie duomenys buvo surinkti LKA vyriausios psichologės mjr. Rositos Kanapeckaitės.

Antra tiriamųjų grupė tyrime dalyvavo 2023 m., pirmame etape anketas pildė tik įstoję studijuoti, o antrame – po 9 savaites trukusio bazinio kario kurso. Šiame tyrime dalyvavo 69 kariūnai, iš jų 84,1% vyrai nuo 18 iki 27 m. ($M = 19,2$, $SD = 1,54$). Visi (100%) kariūnai studijas LKA pradėjo turėdami tik vidurinį išsilavinimą, o beveik pusė tiriamųjų prieš bazinį kario kursą jau turėjo ankstesnės patirties karyboje (47,8% yra tarnavę 9 mėnesių trukmės nuolatinėje privalomoje pradinėje karo tarnyboje (NPPKT), Krašto apsaugos savanorių sąjungoje (KASP,) yra ar buvo Lietuvos Šaulių sąjungos nariai ar kitur susidūrę su karyba). Šios dalies duomenis surinko šio darbo autorius.

2.2 Tyrimo instrumentai

Tyrimui buvo sukurta anketa, kurią sudarė keturios skalės, kuriomis vertintas kariūnų proaktyvumas, psichologinis atsparumas, saviveiksmingumas ir atkaklumas.

Proaktyvumo vertinimas buvo atliktas naudojant sutrumpintą 6 teiginių Bateman ir Krant (1993) originalios skalės, kurią aprašė autorė Claes kartu su kolegomis (2005), versiją. Tyrimo dalyviai buvo prašomi save įvertinti, remiantis tokiais teiginiais kaip *"Jei pastebiu ką nors, kas man nepatinka, aš stengiuosi tai ištaisyti"* ar *"Jei tikiu kokia nors idėja, jokia kliūtis nesutrukdyt man ją įgyvendinti"*. Originaliame instrumente tyrimo dalyviai teiginius vertina Likert tipo skalėje nuo 1 (*"Visiškai nesutinku"*) iki 7 (*"Visiškai sutinku"*). Siekiant suvienodinti vertinimą su kitomis skalėmis, šiame tyrime

dalyviai teiginius vertino nuo 1 („*Visiškai nesutinku*“) iki 5 („*Visiškai sutinku*“). Bendras proaktyvumo įvertis yra skaičiuojamas sudedant visų teiginių įverčius, gaunant rezultatą nuo 6 iki 30, o kuo balas aukštesnis, tuo žmogus proaktyvesnis.

Originalios skalės autoriai nustatė vidutinį skalės patikimumą – Cronbach $\alpha = 0,71$ (Claes et al., 2005), šiame tyrime nustatytas identiškas skalės patikimumas – Cronbach $\alpha = 0,711$. Faktorinės analizės būdu vertinant konstrukto validumą išskirtas vienas proaktyvios asmenybės faktorius (Bartlet sferiškumo kriterijaus $p < 0,001$, $KMO = 0,698$, duomenų sklaidos paaiškinimo procentas 41,18%).

Psichologiniam atsparumui matuoti buvo naudojamas savistabos klausimynas CD-RISC-10, (angl. *Connor-Davidson Resilience Scale-10*). Tai sutrumpinta originalaus CD-RISC klausimyno, sudaryto iš 25 klausimų, versija. Mokslininkai Connor ir Davidson (2003) CD-RISC-10 klausimyną sukūrė kaip praktišką ir veiksmingą priemonę įvairių populiacijų psichologiniam atsparumui vertinti. Skalė plačiai taikoma įvairiose populiacijose ir kultūriniuose kontekstuose (She, Yang, Lau, & Lau, 2020). Iš skalės autorių buvo gauta lietuviška skalės versija bei leidimas instrumentą taikyti šiame tyrime. CD-RISC-10 įvertina keletą pagrindinių psichologinio atsparumo aspektų: gebėjimą prisitaikyti prie pokyčių, susidoroti su stresu, išlikti susikaupusiam, aiškiai mąstyti, nenusivilti nesėkmės akivaizdoje ir susidoroti su nemaloniomis emocijomis, pavyzdžiui, skausmu, liūdesiu ir pykčiu (Campbell-Sills, & Stein, 2007). Instrumentą sudaro 10 teiginių, kuriuos tyrimo dalyviai vertino 5 balų Likert skalėje nuo 0 („*Visiškai nesutinku*“) iki 4 („*Visiškai sutinku*“). Siekiant suvienodinti vertinimą su kitomis skalėmis, šiame tyrime dalyviai teiginius vertino nuo 1 („*Visiškai nesutinku*“) iki 5 („*Visiškai sutinku*“). Skalės teiginio pavyzdys: „*Sugebu prisitaikyti įvykus pokyčiams*“. Apdorojant gautus duomenis rezultatai vertinami pagal išsamią kaupiamąją skalę nuo 10 iki 50 balų – didesnis balų skaičius nusako didesnę tyrimo dalyvio psichologinį atsparumą. Originalūs skalės autoriai nustatė aukštą vidinį suderintumą (Cronbach $\alpha = 0,89$). Šio tyrimo vidinis suderintumas kiek aukštesnis nei originalių autorių – Cronbach $\alpha = 0,898$.

Atlikus faktorinę analizę, vertinant konstrukto validumą išskirti 2 psichologinio atsparumo faktoriai (Bartlet sferiškumo kriterijaus $p < 0,001$, $KMO = 0,910$, duomenų sklaidos paaiškinimo procentas 66,04%), tačiau originalo autoriai nurodė, kad teiginiai turėtų būti priskirti tik vienam faktoriui. Pakartotinės faktorinės analizės pagalba apribojus galimų faktorių skaičių iki vieno (Bartlet sferiškumo kriterijaus $p < 0,001$, $KMO = 0,915$, duomenų sklaidos paaiškinimo procentas 60,80%) gauta, jog 1 teiginys („*Kai susiduriu su problemomis, stengiuosi pažvelgti į jas su humoru*“) savo svoriu nesiekia 0,4 ribos (pasak Guadagnoli ir Velicer (1988), 0,4 yra riba, nuo kurios svoriai jau yra laikomi stabiliais), todėl nuspręsta minėto svorio nesiekiantį teiginį pašalinti, sudarant sutrumpintą 9 teiginių

psichologinio atsparumo skalę. Sutrumpintos skalės patikimumas taip pat pakankamai aukštas (Cronbach $\alpha = 0,915$).

Saviveiksmingumui matuoti šiame tyrime pasitelkta norvegų tyrėjų Buch, Säfvenbom ir Boe, 2015 metais sukurta 7 teiginių saviveiksmingumo skalė, kuria siekiama įvertinti asmenų įsitikinimą, kad jie gali sėkmingai įveikti kario mokymą t. y. skalė skirta matuoti akademinį saviveiksmingumą būtent karo akademijos kontekste. Šis pritaikytas metodas buvo pasirinktas dėl saviveiksmingumo skirtumų įvairiose srityse ir veiklose. Kaip pabrėžė Bandura (2012), rėmimasis iš konteksto išimtais ar jo neatitinkančiais (*angl. decontextualized*) bendraisiais saviveiksmingumo rodikliais yra nepakankamai prognozuojantis ir silpnai koreliuoja su konkrečios srities saviveiksmingumu bei elgesiu. Buvo gautas autorių leidimas versti skalę į lietuvių kalbą bei ją naudoti šiame tyrime.

Teiginiai suformuluoti taip, kad būtų galima įvertinti suvokiamus gebėjimus atlikti svarbiausias akademines veiklas, būtinas sėkmingam darbui, tokias kaip iššūkių įveikimas, studijų eiga ir geri pasiekimai, bei pritaikyti studijavimui būtent Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje. Kiekvienam elementui buvo naudojama nuosekli formuluotė, pavyzdžiui, „*Esu žmogus, galintis baigti Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademiją (toliau – LKA)*“ ar „*Sugebėsiu išverti sunkiausius studijų LKA momentus*“. Originaliame instrumente tyrimo dalyviai teiginius vertina Likert tipo skalėje nuo 1 („*Visiškai nesutinku*“) iki 7 („*Visiškai sutinku*“), bet siekiant suvienodinti visų anketos skalių vertinimą, šiame tyrime dalyviai savo atsakymus išreiškė 5 balų skalėje nuo 1 („*Visiškai nesutinku*“) iki 5 („*Visiškai sutinku*“). Bendras tyrimo dalyvio saviveiksmingumas buvo skaičiuojamas sudedant visų teiginių įverčius, gaunant įvertį nuo 7 iki 35 – aukštesnis dalyvio vertinimas skaičiais reiškia didesnę saviveiksmingumą.

Autoriai savo tyrime nustatė aukštą skalės patikimumą (Cronbach $\alpha = 0,89$). Šiame tyrime jis net šiek tiek žemesnis – Cronbach $\alpha = 0,859$. Faktorinės analizės būdu vertinant šio konstrukto validumą išskirtas vienas saviveiksmingumo faktorius (Bartlett sferiškumo kriterijaus $p < 0,001$, $KMO = 0,803$, duomenų sklaidos paaiškinimo procentas 55,12%).

Atkaklumui matuoti naudota trumpoji atkaklumo skalė (*angl. Grit-S*) – psichologinis matavimo įrankis, skirtas tyrimo dalyvių asmeninio atkaklumo lygiui įvertinti (Duckworth and Quinn, 2009). Šį instrumentą be atskiro autorių leidimo galima taikyti nekomerciniais tikslais. Skalę sudaro 8 teiginiai, kuriuos tyrimo dalyviai vertino Likert tipo skalėje nuo 1 („*Visai nepanašu į mane*“) iki 5 („*Labai panašu į mane*“). Skalę sudaro tokie teiginiai kaip „*Naujos idėjos ir projektai kartais mane atitraukia nuo anksčiau pradėtųjų*“, „*Galėčiau save apibūdinti kaip sunkiai dirbanti (-čią)*“ ar „*Dažnai išsikeliu tikslus, bet po kurio laiko nusprendžiu keisti ir siekti kitų tikslų*“. 4 skalės teiginiai yra priešingi, todėl jų įverčiai

buvo apversti (5→1, 4→2, 3→3, 2→4, 1→5), prieš skaičiuojant bendrą atkaklumo įvertį. Bendras atkaklumo balas gautas randant visų skalės teiginių įverčių vidurkį, o tiriamasis gali gauti įvertį nuo 1 („*Visiškai neatkaklus*“) iki 5 („*Itin atkaklus*“).

Ankstesnių tyrimų duomenimis, Grit-S Cronbach α reikšmės svyruoja nuo 0,73 iki 0,83 (Duckworth and Quinn, 2009). Šiame tyrime skalės patikimumas taip pat patenka į minėtus rėžius (Cronbach α = 0,802). Faktorinė analizė atlikta siekiant įvertinti konstrukto validumą. Išskirti 2 atkaklumo faktoriai (Bartlet sferiškumo kriterijaus $p < 0,001$, $KMO = 0,826$, duomenų sklaidos paaiškinimo procentas 56,84%), tačiau kadangi originalūs autoriai nurodo, jog turėtų būti išskiriamas tik 1 faktorius, atlikta pakartotinė faktorinė analizė, apribojant faktorių skaičių iki vieno. Gauti rezultatai patvirtino modelio tinkamumą (Bartlet sferiškumo kriterijaus $p < 0,001$, $KMO = 0,826$, duomenų sklaidos paaiškinimo procentas 42,53%).

Taip pat į anketą įtraukti klausimai apie tyrimo dalyvių socialines bei demografines charakteristikas, karinę patirtį prieš stojant į LKA. Kariūnų prašyta pažymėti savo lytį, amžių, turimą išsilavinimą bei esamą karybos patirtį (t. y. jei prieš pradėdami studijas LKA yra atlikę nuolatinę privalomąją 9 mėnesių trukmės pradinę karo tarnybą (NPPKT), tarnavę kariuomenėje (PK) ar Krašto apsaugos savanorių pajėgose (KASP) ar kt.).

2.3 Tyrimo eiga

Prieš dalyvaudami tyrime kariūnai buvo informuojami, jog šiame longitudinaliniame tyrime yra garantuojamas apklausų ir kitos informacijos konfidencialumas, o visi duomenys bus analizuojami tik apibendrintai ir tik moksliniais tikslais. Tyrimo dalyviams sutikus dalyvauti tyrime, jiems buvo išdalintos popierinės tyrimo anketos ir rašymo priemonės, kariūnai buvo paprašyti susikurti savo identifikacinius kodus, kurie bus naudojami tik dviejų anketų atsakymams suporuoti. Prieš kariūnams susikuriant savo individualius kodus, jiems buvo nurodyta juos sugalvoti iš 6 ženklų, bei pateikta instrukcija: 2 raidės (mamos vardo pirma raidė bei kariūno vardo pirma raidė) ir 4 skaičiai (gimimo datos mėnesio bei dienos skaitmenų), pavyzdžiui, pvz., Marija Liutauras 1999-08-02: ML0802. Kodų sudarymo būdas parinktas taip, jog tiriamiesiems nereikėtų sudėtingų kodų atsiminti dalyvavimui antrajame tyrimo etape po 9 savaičių ir jie lengvai atsimintų prieš tai sugalvotą kodą, perskaitę identišką instrukciją.

Kariūnams susikūrus asmeninius kodus, buvo pildomos anketos, sudarytos iš 4 skalių, skirtų matuoti jų proaktyvumą, psichologinį atsparumą, saviveiksmingumą bei atkaklumą, papildomai

atsakoma į sociodemografinius klausimus apie kariūnų lytį, amžių, išsilavinimą bei esamą karybos patirtį. Užpildžius anketas, padėkojama už skirtą laiką.

2.4 Duomenų analizė

Gauti duomenys analizuoti naudoant *IBM SPSS STATISTICS 25* programą. Naudojant Cronbach α kriterijų nustatytas kiekvienos tyrime naudotos skalės patikimumas, skalių validumas vertintas pasitelkus faktorinę analizę. Bendri skalių įverčiai buvo randami sudėjus visų teiginių įverčius (proaktyvumo, psichologinio atsparumo bei saviveiksmingumo skalių atvejais) arba apskaičiuojant visų teiginių įverčių vidurkį (atkaklumo atveju). Įvertinus duomenų normalumą, pastebėta, jog visi duomenys pasiskirstę normaliai, išskyrus tiriamųjų amžių, todėl tolimesnė duomenų analizė atlikta taikant parametrinius statistinius kriterijus, išskyrus tyrimo kintamųjų ryšio su tiriamųjų amžiumi analizę.

Kadangi tyrimas atliktas dviem etapais, duomenys pirmiausia analizuoti atskirai siekiant įvertinti, ar imtys skiriasi, o tuomet imtys sujungtos tolimesnei kintamųjų ryšių analizei. Kiekviename etape (pirmajame ir antrajame tyrimuose) apskaičiuoti visų tyrimo kintamųjų vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, taikant Student t testus nepriklausomoms imtims įverčių vidurkiai lyginti tiriamųjų grupėse, sudarytose pagal sociodemografines charakteristikas: lytį bei turimą patirtį karyboje. Amžiaus ryšiui su proaktyvumu, psichologiniu atsparumu, saviveiksmingumu ir atkaklumu rasti abiejuose tyrimuose pritaikyta neparametrinė Spearman koreliacija. Tuomet taikant Pearson koreliaciją analizuoti ryšiai tarp proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo. Tuomet taikant Student t testą nepriklausomoms imtis pirmojo ir antrojo tyrimų imtys pagal tyrimo kintamuosius palygintos tarpusavyje. Neradus reikšmingų skirtumų, tyrimo imtys sujungtos. Apskaičiavus kiekvieno kintamojo pokyčius per du matavimus (Δ), ryšiui tarp pokyčių aiškintis pritaikyta Pearson koreliacija. Galiausiai taikant daugialypę tiesinę regresiją analizuotas prognostinis ryšys tarp tyrimo kintamųjų.

3. REZULTATAI

Kadangi longitudinalinis tyrimas atliktas dviem etapais (du matavimai atlikti 2021 metais bei du matavimai atlikti 2023 metais), duomenys pirmiausia analizuojami atskirai, siekiant išsiaiškinti, ar tyrimo imtys nesiskiria.

3.1 2021 m. įstojusių kariūnų pirmojo etapo tyrimo rezultatai

2021 m. tyrimo dalies pirmojo etapo rezultatai pateikiami 1 lentelėje. Tyrimo dalyviai prieš bazinį kario kursą pasižymėjo aukštais proaktyvumo ($M = 24,17$, $SD = 2,86$), aukštais psichologinio atsparumo ($M = 40,90$, $SD = 4,74$), vidutiniais saviveiksmingumo ($M = 29,43$, $SD = 4,12$) ir kiek aukštesniais nei vidutiniais atkaklumo ($M = 3,70$, $SD = 0,53$) įverčiais.

1 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo rezultatai 2021 m. pirmame etape ($N = 97$).

Skalės	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Proaktyvumas	13,00	30,00	24,24	2,81
Psichologinis atsparumas	30,00	50,00	41,03	4,57
Saviveiksmingumas	21,00	45,00	29,56	3,94
Atkaklumas	2,63	4,75	3,72	0,50

Pastaba: *Min.* – mažiausias įvertis imtyje, *Max.* – didžiausias įvertis imtyje, *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis.

Toliau analizuojami skirtumai tarp 2021 m. į LKA įstojusių vyrų bei moterų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo. Taikant Student t testą nepriklausomoms imtims lyginti, jokių reikšmingų skirtumų tarp vyrų ir moterų, lyginant juos pagal tyrimo kintamųjų raišką, nepastebėta. Analizės rezultatai pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiškos palyginimas tarp moterų ir vyrų.

Skalės	Moterys ($n = 18$)		Vyrai ($n = 79$)		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Proaktyvumas	23,94	2,58	24,20	2,95	-0,34	95	0,733
Psichologinis atsparumas	39,56	4,14	41,20	4,83	-1,34	95	0,184
Saviveiksmingumas	29,00	3,56	29,47	4,25	-0,43	95	0,666
Atkaklumas	3,87	0,47	3,65	0,53	1,58	95	0,118

Pastaba: *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis.

Pritaikius Student t testą nepriklausomoms imtims buvo analizuojama, kaip pagal tyrimo kintamuosius skiriasi tiriamieji, prieš bazinį kario kursą patirties karyboje jau turėję ir dar neturėję. Proaktyvumu, psichologiniu atsparumu bei saviveiksmingumu tiriamųjų grupės tarpusavyje nesisiskyrė, tačiau patirties karyboje dar prieš studijas LKA turėję kariūnai buvo reikšmingai atkaklesni už savo patirties neturėjusius kolegas ($M = 3,80$, $SD = 0,50$, vs $M = 3,55$, $SD = 0,54$, $t = -2,23$, $df = 96$, $p = 0,022$). Patirties karyboje prieš pradedant studijas turėjusių ir neturėjusių tiriamųjų palyginimo pagal tyrimo kintamuosius rezultatai vaizduojami 3 lentelėje.

3 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiška tarp patirties turėjusių ir neturėjusių tiriamųjų grupių.

Skalės	Patirties turėję ($n = 58$)		Patirties neturėję ($n = 37$)		t	df	p
	M	SD	M	SD			
Proaktyvumas	24,00	2,65	24,44	3,18	0,46	95	0,464
Psichologinis atsparumas	41,07	4,61	40,64	4,96	-0,44	95	0,665
Saviveiksmingumas	29,90	4,13	28,72	4,06	-1,39	95	0,167
Atkaklumas	3,80	0,50	3,55	0,54	-2,33	95	0,022

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis. Statistiškai reikšmingi skirtumai paryškinti.

Kadangi net 98% tiriamųjų į LKA 2021 m. įstojo iki tol pasiekę tik vidurinį išsilavinimą, skirtingą išsilavinimą turinčių tiriamųjų grupės pagal proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raišką nebuvo lyginamos.

Tyrimo metu taikant Spearman koreliaciją buvo aiškinamasi, kaip tyrimo kintamieji siejasi su kariūnų amžiumi. Tyrimo metu pastebėta, jog kariūnų amžius neturi statistiškai reikšmingo ryšio su proaktyvumu ($rs = -0,04$, $p = 0,675$), psichologiniu atsparumu ($rs = 0,13$, $p = 0,164$) ir atkaklumu ($rs = -0,003$, $p = 0,980$), tačiau kariūnų amžius nestipriai, bet labai reikšmingai siejasi su saviveiksmingumu ($rs = 0,32$, $p = 0,002$) raiška – kuo kariūnas yra vyresnis, tuo labiau pasižymi saviveiksmingumu, ir atvirkščiai, kuo jaunesnis – tuo saviveiksmingumas silpnėnis.

Galiausiai taikant Pearson koreliaciją buvo vertinama, kaip tyrimo kintamieji siejasi tarpusavyje. Gauta, jog visi tyrimo kintamieji reikšmingai teigiamai susiję, o visos koreliacijos yra vidutinio stiprumo. Stipriausiai tarpusavyje susiję yra saviveiksmingumas ir psichologinis atsparumas ($r = 0,63$, $p < 0,001$), o ryšys silpniausias tarp proaktyvumo ir saviveiksmingumo ($r = 0,44$, $p < 0,001$). Nors visos koreliacijos yra tik vidutiniškai stiprios, visi ryšiai yra labai reikšmingi, o tai reiškia, jog stiprėjant vienam kintamajam, stiprės ir kitas bei silpnėjant vienam kintamajam, silpnės ir kitas. Gauti koreliacijų koeficientai bei ryšių reikšmingumas vaizduojami 4 lentelėje.

4 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo tarpusavio sąsajos.

	1	2	3	4
1. Proaktyvumas	-			
2. Psichologinis atsparumas	0,55**	-		
3. Saviveiksmingumas	0,44**	0,63**	-	
4. Atkaklumas	0,42**	0,46**	0,48**	-

Pastaba: ** $p < 0,001$.

3.2 2021 m. įstojusių kariūnų antrojo etapo tyrimo rezultatai

2021 m. antrojo etapo rezultatai pateikiami 5 lentelėje. Tyrimo dalyviai po bazinio kario kurso pasižymėjo aukštais proaktyvumo ($M = 24,76$, $SD = 3,06$), aukštais psichologinio atsparumo ($M = 42,27$, $SD = 4,42$), aukštais saviveiksmingumo ($M = 30,13$, $SD = 3,28$) ir kiek aukštesniais nei vidutiniais atkaklumo ($M = 3,72$, $SD = 0,49$) įverčiais.

5 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo rezultatai 2021 m. antrame etape ($N = 97$).

Skalės	Min.	Max.	M	SD
Proaktyvumas	14,00	30,00	24,76	3,06
Psichologinis atsparumas	29,00	50,00	42,27	4,42
Saviveiksmingumas	18,00	35,00	30,13	3,28
Atkaklumas	2,25	4,88	3,72	0,49

Pastaba: Min. – mažiausias įvertis imtyje, Max. – didžiausias įvertis imtyje, M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis.

Toliau analizuojami skirtumai tarp 2021 m. tyrime dalyvavusių vyrų bei moterų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo po bazinio kario kurso. Taikant Student t testą nepriklausomoms imtims, jokių reikšmingų skirtumų tarp vyrų ir moterų, lyginant juos pagal tyrimo kintamųjų raišką, nepastebėta. Analizės rezultatai pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiškos palyginimas tarp moterų ir vyrų.

Skalės	Moterys ($n = 18$)		Vyrų ($n = 79$)		t	df	p
	M	SD	M	SD			
Proaktyvumas	23,83	2,87	24,95	3,10	-1,40	95	0,166
Psichologinis atsparumas	41,17	4,33	42,54	4,45	-1,19	95	0,236
Saviveiksmingumas	28,94	4,01	30,35	3,03	-1,66	95	0,100
Atkaklumas	3,78	0,32	3,71	0,52	0,56	95	0,580

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis.

Pritaikius Student t testą nepriklausomoms imtims buvo analizuojama, kaip pagal tyrimo kintamuosius skiriasi tiriamieji, prieš bazinį kario kursą patirties karyboje jau turėję ir dar neturėję. Proaktyvumu, psichologiniu atsparumu, saviveiksmingumu bei atkaklumu tiriamųjų grupės tarpusavyje nesiskyrė – po bazinio kario kurso imties tiriamieji susilygino pagal visus tyrimo kintamuosius. Patirties karyboje prieš pradedant studijas LKA turėjusių ir neturėjusių tiriamųjų palyginimo pagal tyrimo kintamuosius rezultatai vaizduojami 7 lentelėje.

7 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiškos palyginimas tarp patirties turėjusių ir neturėjusių tiriamųjų grupių.

Skalės	Patirties turėję (<i>n</i> = 59)		Patirties neturėję (<i>n</i> = 38)		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Proaktyvumas	24,98	3,12	24,41	2,97	-0,91	95	0,368
Psichologinis atsparumas	42,69	4,66	41,62	4,00	-1,19	95	0,239
Saviveiksmingumas	30,20	3,61	30,10	2,71	-0,07	95	0,945
Atkaklumas	3,79	0,45	3,65	0,50	-1,75	95	0,083

Pastaba: *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis. Statistiškai reikšmingi skirtumai paryškinti.

Tyrimo metu taikant Spearman koreliaciją buvo aiškinamasi, kaip tyrimo kintamieji siejasi su kariūnų amžiumi. Antro etapo metu pastebėta, jog kariūnų amžius neturi statistiškai reikšmingo ryšio su proaktyvumu ($r_s = 0,08$, $p = 0,461$), psichologiniu atsparumu ($r_s = 0,14$, $p = 0,164$) ir atkaklumu ($r_s = -0,07$, $p = 0,07$), tačiau kariūnų amžius nestipriai, bet reikšmingai siejasi su saviveiksmingumu ($r_s = 0,25$, $p = 0,013$) raiška – kuo kariūnas yra vyresnis, tuo labiau pasižymi saviveiksmingumu, ir atvirkščiai, kuo jaunesnis – tuo saviveiksmingumas silpnėjęs.

Galiausiai taikant Pearson koreliaciją buvo vertinama, kaip tyrimo kintamieji siejasi tarpusavyje. Gauta, jog visi tyrimo kintamieji reikšmingai teigiamai susiję, o visos koreliacijos yra nuo silpnų iki vidutinio stiprumo. Stipriausiai tarpusavyje susiję yra proaktyvumas ir psichologinis atsparumas ($r = 0,73$, $p < 0,001$), o ryšys silpniausias tarp saviveiksmingumo ir atkaklumo ($r = 0,34$, $p < 0,001$). Nors visos koreliacijos yra tik vidutiniškai stiprios, visi ryšiai yra labai reikšmingi, o tai reiškia, jog stiprėjant vienam kintamajam, stiprės ir kitas bei silpnėjant vienam kintamajam silpnės ir kitas. Gauti koreliacijų koeficientai bei ryšių reikšmingumas pavaizduoti 8 lentelėje.

8 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo tarpusavio sąsajos.

	1	2	3	4
1. Proaktyvumas	-			
2. Psichologinis atsparumas	0,73**	-		
3. Saviveiksmingumas	0,48**	0,56**	-	
4. Atkaklumas	0,44**	0,46**	0,34**	-

Pastaba: ** $p < 0,001$.

3.3 2021 m. įstojusių kariūnų pirmojo ir antrojo tyrimo etapo rezultatų palyginimas

Siekiant įvertinti, kaip 9 savaičių bazinis kario kursas koreguoja kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raišką, buvo pasitelktas porinis Student *t* testas. Rezultatai pateikti 9 lentelėje. Kariūnų saviveiksmingumas ir atkaklumas nepakito, tačiau statistiškai reikšmingai sustiprėjo proaktyvumas ($M = 24,24$, $SD = 2,81$, vs $M = 24,76$, $SD = 3,06$, $t = -2,22$, $df = 96$, $p = 0,029$) bei psichologinis atsparumas ($M = 41,03$, $SD = 4,57$, vs $M = 42,27$, $SD = 4,42$, $t = -3,70$, $df = 95$, $p < 0,001$). Gauti rezultatai rodo, kad bazinis kario kursas pirmajai grupei padėjo pakoreguoti profesionaliam kariui svarbias savybes – proaktyvumą ir psichologinį atsparumą, tačiau kitos psichologinės kariūnų charakteristikos kito nežymiai.

9 lentelė. 2021 m. tiriamųjų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiškos prieš bazinį kario kursą ir po jo palyginimas. ($N = 97$)

Skalės	Pirmas etapas		Antras etapas		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Proaktyvumas	24,24	2,81	24,76	3,06	-2,22	95	0,029
Psichologinis atsparumas	41,03	4,57	42,27	4,42	-3,70	95	<0,001
Saviveiksmingumas	29,56	3,94	30,13	3,28	-1,73	95	0,086
Atkaklumas	3,72	0,50	3,72	0,49	-2,20	95	0,826

Pastaba: *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis. Statistiškai reikšmingi skirtumai paryškinti.

3.4 2023 m. įstojusių kariūnų pirmojo etapo tyrimo rezultatai

2023 m. atliktos tyrimo dalies pirmojo etapo rezultatai pateikiami 10 lentelėje. Rezultatai rodo, kad bazinį kario kursą kariūnai pradėjo pasižymėdami aukštais proaktyvumo ($M = 23,81$, $SD = 3,76$), aukštais psichologinio atsparumo ($M = 42,10$, $SD = 4,68$), vidutiniais saviveiksmingumo ($M = 28,85$, $SD = 4,18$) bei atkaklumo ($M = 3,70$, $SD = 0,50$) įverčiais.

10 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo rezultatai 2023 m. pirmame etape ($N = 68$).

Skalės	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Proaktyvumas	15,00	30,00	23,81	3,76
Psichologinis atsparumas	30,00	50,00	42,10	4,68
Saviveiksmingumas	17,00	35,00	28,85	4,18
Atkaklumas	2,13	5,00	3,70	0,51

Pastaba: *Min.* – mažiausias įvertis imtyje, *Max.* – didžiausias įvertis imtyje, *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis.

Taikant Student *t* testą nepriklausomoms imtims buvo aiškinamasi, kuo pagal tyrimo kintamuosius skyrėsi vyrai ir moterys. Duomenų analizė parodė, kad ir 2023 m. tyrimo grupėje moterys ir vyrai pagal savo proaktyvumą, psichologinį atsparumą, saviveiksmingumą bei atkaklumą tarpusavyje nesiskyrė. Vyrų ir moterų palyginimo pagal proaktyvumą, psichologinį atsparumą, saviveiksmingumą ir atkaklumą rezultatai pateikiami 11 lentelėje.

11 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiškos palyginimas tarp moterų ir vyrų.

Skalės	Moterys ($n = 11$)		Vyrų ($n = 58$)		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Proaktyvumas	22,09	4,11	24,14	3,63	-1,68	66	0,098
Psichologinis atsparumas	39,91	7,03	42,53	4,04	-1,20	11,30	0,256
Saviveiksmingumas	27,18	5,31	29,18	3,90	-1,46	96	0,149
Atkaklumas	3,85	0,47	3,67	0,51	1,12	96	0,267

Pastaba: *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis.

Pasitelkus Student *t* testą nepriklausomoms imtims ir tiriamuosius lyginant, suskirsčius į patirties prieš studijas turėjusių ir neturėjusių grupes, pastebėta pora skirtumų. Patirties karyboje dar prieš studijas turėję kariūnai buvo proaktyvesni ($M = 24,88$, $SD = 3,79$, vs $M = 22,83$, $SD = 3,50$, $t = -2,33$, $df = 67$, $p = 0,023$), jų saviveiksmingumo įverčiai buvo žymiai aukštesni ($M = 30,27$, $SD = 4,38$, vs $M = 27,51$, $SD = 3,55$, $t = -2,86$, $df = 66$, $p = 0,006$) nei jokios patirties dar neturėję kurso kolegos. Palyginimo rezultatai vaizduojami 12 lentelėje.

12 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiškos palyginimas tarp patirties turėjusių ir neturėjusių tiriamųjų grupių.

Skalės	Patirties turėję (<i>n</i> = 33)		Patirties neturėję (<i>n</i> = 36)		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Proaktyvumas	24,88	3,79	22,83	3,50	-2,33	66	0,023
Psichologinis atsparumas	43,53	3,56	40,77	5,25	-2,26	66	0,149
Saviveiksmingumas	30,27	4,38	27,51	3,55	-2,86	66	0,006
Atkaklumas	3,80	0,56	3,60	0,44	-1,58	66	0,118

Pastaba: *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis. Statistiškai reikšmingi skirtumai paryškinti.

Kadangi visi tiriamieji į LKA 2023 m. įstojo iki tol pasiekę tik vidurinį išsilavinimą, skirtingą išsilavinimą turinčių tiriamųjų grupės pagal proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raišką nebuvo atliekamas.

Pritaikius Spearman koreliaciją aiškintasi, kaip kariūno amžius siejasi su jo proaktyvumu, psichologiniu atsparumu, saviveiksmingumu bei atkaklumu. Analizuojant duomenis gauta, jog amžius neturi reikšmingo ryšio su proaktyvumu ($r_s = 0,02$, $p = 0,897$), psichologiniu atsparumu ($r_s = 0,15$, $p = 0,238$) ir atkaklumu ($r_s = -0,19$, $p = 0,114$), tačiau koreliacija su saviveiksmingumu yra silpna, bet reikšminga ($r_s = 0,26$, $p = 0,030$). Tai reiškia, jog kuo kariūnas yra vyresnis, tuo labiau pasižymi saviveiksmingumu, taip pat kuo kariūnas jaunesnis, tuo jo saviveiksmingumas silpnės.

Galiausiai taikant Pearson koreliaciją buvo vertinama, kaip tyrimo kintamieji yra susiję tarpusavyje. Gauta, jog proaktyvumas, psichologinis atsparumas, saviveiksmingumas ir atkaklumas yra reikšmingai teigiamai susiję, o koreliacijos yra nuo silpnų iki vidutiniškai stiprių. Stipriausias ryšys pastebėtas tarp saviveiksmingumo ir psichologinio atsparumo ($r = 0,67$, $p < 0,001$), o silpniausias – tarp atkaklumo ir saviveiksmingumo ($r = 0,25$, $p = 0,040$). Kadangi visos koreliacijos yra teigiamos, stiprėjant vienam kintamajam, stiprės ir kiti, o silpnėjant vienam kintamajam, silpnės ir kiti. Gauti koreliacijų koeficientai bei ryšių reikšmingumas pavaizduoti 13 lentelėje.

13 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo tarpusavio ryšiai.

Skalės	α	1	2	3	4
Proaktyvumas	0,806	-			
Psichologinis atsparumas	0,863	0,64**	-		
Saviveiksmingumas	0,899	0,56**	0,67**	-	
Atkaklumas	0,628	0,39*	0,45**	0,25*	-

Pastaba: α – skalių patikimumas, * $p < 0,05$, ** $p < 0,001$.

3.5 2023 m. įstojusių kariūnų antrojo etapo tyrimo rezultatai

2023 m. antrojo etapo rezultatai pateikiami 14 lentelėje. Tyrimo dalyviai po bazinio kario kurso pasižymėjo aukštais proaktyvumo ($M = 23,99$, $SD = 3,41$), aukštais psichologinio atsparumo ($M = 43,23$, $SD = 4,55$), aukštais saviveiksmingumo ($M = 29,26$, $SD = 4,55$) ir kiek aukštesniais nei vidutiniais atkaklumo ($M = 3,57$, $SD = 0,50$) įverčiais.

14 lentelė. Proaktyvumo, atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo rezultatai 2023 m. antrame etape ($N = 69$).

Skalės	Min.	Max.	M	SD
Proaktyvumas	12,00	30,00	23,99	3,41
Psichologinis atsparumas	31,00	50,00	43,31	4,54
Saviveiksmingumas	15,00	35,00	29,26	3,90
Atkaklumas	2,50	4,88	3,57	0,50

Pastaba: Min. – mažiausias įvertis imtyje, Max. – didžiausias įvertis imtyje, M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis.

Toliau analizuojami skirtumai tarp 2023 m. tyrime dalyvavusių vyrų bei moterų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo po bazinio kario kurso. Taikant Student t testą nepriklausomoms imtims, jokių skirtumų tarp vyrų ir moterų psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo nepastebėta, tačiau po bazinio kario kurso vyrų proaktyvumo įverčiai buvo statistiškai reikšmingai didesni nei moterų ($M = 24,34$, $SD = 3,35$, vs $M = 22,09$, $SD = 3,24$, $t = -2,06$, $df = 67$, $p = 0,044$). Analizės rezultatai pateikiami 15 lentelėje.

15 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiškos palyginimas tarp moterų ir vyrų.

Skalės	Moterys ($n = 11$)		Vyrai ($n = 58$)		t	df	p
	M	SD	M	SD			
Proaktyvumas	22,09	3,24	24,34	3,35	-2,06	66	0,044
Psichologinis atsparumas	40,82	5,71	43,69	4,21	-1,96	66	0,055
Saviveiksmingumas	27,55	4,08	29,60	3,82	-1,61	66	0,111
Atkaklumas	3,64	0,66	3,56	0,47	0,46	66	0,646

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis. Reikšmingi skirtumai paryškinti.

Pritaikius Student t testą nepriklausomoms imtims buvo analizuojama, kaip pagal tyrimo kintamuosius skiriasi tiriamieji, prieš bazinį kario kursą patirties karyboje jau turėję ir dar neturėję.

Pastebėta, kad patirties dar prieš studijas LKA turėję kariūnai po bazinio kario kurso pasižymėjo aukštesniais psichologinio atsparumo įverčiu ($M = 44,52$, $SD = 3,62$, vs $M = 42,06$, $SD = 5,04$, $t = -2,31$, $df = 67$, $p = 0,024$), saviveiksmingumo ($M = 30,33$, $SD = 3,85$, vs $M = 28,26$, $SD = 3,74$, $t = -2,26$, $df = 66$, $p = 0,027$) ir atkaklumo ($M = 3,72$, $SD = 0,45$, vs $M = 3,43$, $SD = 0,50$, $t = -2,51$, $df = 67$, $p = 0,015$) įverčiais. Patirties karyboje prieš pradedant studijas turėjusių ir neturėjusių tiriamųjų palyginimo pagal tyrimo kintamuosius rezultatai vaizduojami 16 lentelėje.

16 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiška tarp patirties turėjusių ir neturėjusių tiriamųjų grupių.

Skalės	Patirties turėję ($n = 33$)		Patirties neturėję ($n = 36$)		t	df	p
	M	SD	M	SD			
Proaktyvumas	24,61	4,02	23,42	2,68	-1,43	55,032	0,157
Psichologinis atsparumas	44,52	3,62	42,06	5,04	-2,31	66	0,024
Saviveiksmingumas	30,33	3,85	28,26	3,74	-2,26	66	0,027
Atkaklumas	3,72	0,45	3,43	0,50	-2,51	66	0,015

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis. Statistiškai reikšmingi skirtumai paryškinti.

Tyrimo metu taikant Spearman koreliaciją buvo aiškinamasi, kaip tyrimo kintamieji siejasi su kariūnų amžiumi. Antro etapo metu pastebėta, jog kariūnų amžius nesisieja su proaktyvumu ($r_s = 0,04$, $p = 0,754$), saviveiksmingumu ($r_s = 0,22$, $p = 0,068$) bei atkaklumu ($r_s = 0,03$, $p = 0,793$), tačiau pastebėtas silpnas, bet reikšmingas ryšys su psichologiniu atsparumu ($r_s = 0,25$, $p = 0,036$). Rezultatai rodo, kad kuo kariūnas vyresnis, tuo yra ir psichologiškai atsparesnis. Taip pat ir atvirkščiai – kuo kariūnas jaunesnis, tuo yra mažiau psichologiškai atsparus.

Galiausiai taikant Pearson koreliaciją buvo vertinama, kaip tyrimo kintamieji siejasi tarpusavyje. Gauta, jog visi tyrimo kintamieji reikšmingai teigiamai susiję, o visos koreliacijos yra nuo silpnų iki vidutinio stiprumo. Stipriausiai tarpusavyje susiję yra saviveiksmingumas ir psichologinis atsparumas ($r = 0,75$, $p < 0,001$), o ryšys silpniausias tarp saviveiksmingumo ir atkaklumo ($r = 0,24$, $p < 0,046$). Nors visos koreliacijos yra iki vidutinio stiprumo, visi ryšiai yra reikšmingi, o tai reiškia, jog stiprėjant vienam kintamajam, stiprės ir kitas bei silpnėjant vienam kintamajam silpnės ir kitas. Gauti koreliacijų koeficientai bei ryšių reikšmingumas pavaizduoti 17 lentelėje.

17 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo tarpusavio sąsajos.

Skalės	1	2	3	4
1. Proaktyvumas	-			
2. Psichologinis atsparumas	0,53**	-		
3. Saviveiksmingumas	0,45**	0,65**	-	
4. Atkaklumas	0,30*	0,37**	0,24*	-

Pastaba: * $p < 0,05$, ** $p < 0,001$.

3.6 2023 m. įstojusių kariūnų pirmojo ir antrojo tyrimo etapo rezultatų palyginimas

Siekiant įvertinti, kaip 9 savaitių bazinis kario kursas koreguoja kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raišką, buvo pasitelktas Student t testo porinis kriterijus. Gauti rezultatai pateikti 18 lentelėje. Rezultatai rodo, kad po bazinio kario kurso reikšmingai pasikeitė tik kariūnų psichologinis atsparumas – antro etapo metu tyrimo dalyvių psichologinis atsparumas buvo reikšmingai didesnis nei tik pradėjus studijas LKA ($M = 42,10$, $SD = 4,68$, vs $M = 43,31$, $SD = 4,54$, $t = -2,71$, $df = 67$, $p = 0,008$).

18 lentelė. 2023 m. tiriamųjų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiškos prieš bazinį kario kursą ir po jo palyginimas ($N = 68$)

Skalės	Pirmas etapas		Antras etapas		t	df	p
	M	SD	M	SD			
Proaktyvumas	23,81	3,76	23,99	3,41	-0,58	67	0,567
Psichologinis atsparumas	42,10	4,68	43,31	4,54	-2,71	67	0,008
Saviveiksmingumas	28,85	4,18	29,26	3,90	-1,23	67	0,223
Atkaklumas	3,70	0,51	3,57	0,50	1,97	67	0,053

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis. Statistiškai reikšmingi skirtumai paryškinti.

3.7 Kariūnų psichologinių charakteristikų profilis prieš bazinį kario kursą

Norint atlikti tolesnę analizę apjungtoje grupėje, pirmiausia jos palygintos pagal sociodemografines charakteristikas. Paaiškėjo, kad 2021 ir 2023 m. įstojusieji kariūnai nesiskiria nei pagal lytį, nei pagal amžių, nei pagal išsilavinimą ar prieš studijas LKA turėtą patirtį karyboje.

Kadangi tyrimas su skirtingomis grupėmis buvo atliekamas skirtingais metais, buvo svarbu įsitikinti, kad įvairūs situaciniai veiksniai (pavyzdžiui, pandemija, karas Ukrainoje ir pan.) nekoregavo pradinio bendro kariūnų psichologinių charakteristikų profilio. Šiuo tikslu pritaikius Student t testą

nepriklausomoms imtims bei tiriamuosius skirstant į grupes pagal tai, kuriais metais tyrime jie dalyvavo, nerasta jokių reikšmingų skirtumų pagal kintamųjų raišką. Tiriamieji vienodai pasižymėjo proaktyvumu, psichologiniu atsparumu, saviveiksmingumu ir atkaklumu. Rezultatai pateikiami 19 lentelėje.

19 lentelė. 2021 m. ir 2023 m. metų grupių palyginimas pagal pirmojo etapo proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raišką.

Skalės	2021 m. grupė (<i>n</i> = 97)		2023 m. grupė (<i>n</i> = 68)		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Proaktyvumas	24,24	2,81	23,81	3,76	0,80	119,42	0,428
Psichologinis atsparumas	41,03	4,57	42,10	4,68	-1,46	162	0,145
Saviveiksmingumas	29,56	3,94	28,85	4,18	1,10	163	0,273
Atkaklumas	3,72	0,50	3,70	0,51	0,26	164	0,794

Pastaba: *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis.

Kadangi grupės tarpusavyje nesiskyrė pagal tyrimo kintamuosius, tolimesnė duomenų analizė atlikta grupes apjungus į bendrą imtį.

3.8 Psichologinių charakteristikų dinamika laikui bėgant ir jų tarpusavio sąsajos

Siekiant įvertinti, kaip 9 savaikių kursas koreguoja kariūnų proaktyvumą, psichologinį atsparumą, saviveiksmingumą ir atkaklumą, pritaikytas Student *t* testo porinis kriterijus. Gauti rezultatai pateiki 20 lentelėje. Rezultatai parodė, jog po bazinio kario kurso reikšmingai sustiprėjo kariūnų proaktyvumas ($M = 24,06$, $SD = 3,23$, vs $M = 24,46$, $SD = 3,22$, $t = -2,06$, $df = 165$, $p = 0,041$), psichologinis atsparumas ($M = 41,48$, $SD = 4,63$, vs $M = 42,79$, $SD = 4,40$, $t = -4,59$, $df = 163$, $p < 0,001$) bei saviveiksmingumas ($M = 29,27$, $SD = 4,05$, vs $M = 29,78$, $SD = 3,56$, $t = -2,13$, $df = 164$, $p = 0,035$).

20 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiškos palyginimas prieš bazinį kario kursą ir po jo.

Skalės	Pirmas etapas (<i>N</i> = 165)		Antras etapas (<i>N</i> = 165)		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Proaktyvumas	24,06	3,23	24,46	3,22	-2,06	165	0,041
Psichologinis atsparumas	41,48	4,63	42,79	4,40	-4,59	163	<0,001
Saviveiksmingumas	29,27	4,05	29,78	3,56	-2,13	164	0,035
Atkaklumas	3,71	0,50	3,68	0,49	1,29	164	0,199

Pastaba: *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis. Statistiškai reikšmingi skirtumai paryškinti.

Analizuojant kintamųjų tarpusavio ryšius, buvo pasitelkta Pearson koreliacija. Rezultatai pateikti 21 lentelėje. Gauta, jog visi kintamieji yra reikšmingai teigiamai susiję tarpusavyje, o visos koreliacijos yra iki nuo žemo iki vidutinio stiprumo. Stipriausiais ryšiais pasižymėjo pirmo ir antro matavimo proaktyvumas ($r = 0,70$, $p < 0,001$), psichologinis atsparumas ($r = 0,67$, $p < 0,001$) bei saviveiksmingumas ($r = 0,68$, $p < 0,001$) tarp dviejų matavimų. Kadangi visų kintamųjų ryšiai teigiami ir reikšmingi, tai reiškia, jog augant vienam kintamajam, stiprės ir kiti, o silpnėjant vienam – silpnės ir kitų raiška.

21 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo tarpusavio sąsajos.

	1	2	3	4	5	6	7
1. Proaktyvumas I	-						
2. Proaktyvumas II	0,70**	-					
3. Psichologinis atsparumas I	0,58**	0,49**	-				
4. Psichologinis atsparumas II	0,51**	0,62**	0,67**	-			
5. Saviveiksmingumas I	0,50**	0,42**	0,63**	0,51**	-		
6. Saviveiksmingumas II	0,45**	0,47**	0,43**	0,59**	0,68**	-	
7. Atkaklumas I	0,40**	0,28**	0,45**	0,35**	0,38**	0,18*	-
8. Atkaklumas II	0,41**	0,39**	0,30**	0,40**	0,34**	0,31**	0,56**

Pastaba: * $p < 0,05$, ** $p < 0,001$.

Aiškinantis, ar kintamųjų pokyčiai po 9 savaites trukusio bazinio kario kurso yra susiję tarpusavyje, pritaikyta Pearson koreliacija. Gauta, jog ryšiai tarp visų koreliacijų nėra stiprūs, tačiau reikšmingi. Silpniausiai susiję yra proaktyvumo ir saviveiksmingumo pokyčiai ($r = 0,16$, $p = 0,043$), o stipriausiai tarpusavyje siejasi psichologinio atsparumo ir saviveiksmingumo pokyčiai ($r = 0,42$, $p < 0,001$). Nors kai kurie ryšiai yra ypač silpni, kiekvieno kintamojo pokytis reikšmingai teigiamai siejasi su kitų kintamųjų pokyčiais – jei vienas kintamasis po bazinio kario kurso sustiprėjo, sustiprėjo ir kiti, o jei kintamasis susilpnėjo, susilpnėjo ir kiti. Gauti tyrimo kintamųjų pokyčių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai ir kintamųjų tarpusavio koreliacijos pateikiami 22 lentelėje.

22 lentelė. Proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo bei atkaklumo pokyčiai ir jų ryšiai tarpusavyje.

	<i>M</i>	<i>SD</i>	1	2	3	4
1. Proaktyvumas Δ	0,40	2,48	-			
2. Psichologinis atsparumas Δ	1,31	3,65	0,32**	-		
3. Saviveiksmingumas Δ	0,51	3,07	0,16*	0,42**	-	
4. Atkaklumas Δ	-0,05	0,46	0,17*	0,26**	0,22**	-

Pastaba: *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis, * $p < 0,05$, ** $p < 0,001$.

3.9 Kariūnų atsparumą prognozuojantys veiksniai

Galiausiai aiškinasi, kaip tyrimo kintamieji geba prognozuoti atsparumo pokytį. Siekiant išanalizuoti prognostinius ryšius, pritaikyta daugialypė tiesinė regresija, į ją įtraukiant visus sociodemografinius kintamuosius, pradinius analizuojamų kintamųjų įverčius (žymima I) ir proaktyvumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo pokyčius (žymima Δ) Analizės rezultatai pristatomi 23 lentelėje. Gautas statistiškai reikšmingas modelis paaiškina 48% duomenų dispersijos ($F(10) = 13,65$, $p < 0,001$). Rezultatai rodo, jog demografiniai veiksniai (kariūnų lytis, amžius ir prieš studijas LKA turėta karybos patirtis reikšmingai neprognozuoja jų psichologinio atsparumo pokyčio, tačiau gauta, kad net 3 iš 4 tirtų konstrukto prieš studijų pradžią reikšmingai prognozuoja kariūnų psichologinio atsparumo pokytį: stipriausiai neigiamai prognozuoja pirminiai psichologinio atsparumo rodikliai ($\beta = -0,52$, $p < 0,001$), o proaktyvumas ($\beta = 0,21$, $p = 0,035$) ir saviveiksmingumas ($\beta = 0,26$, $p = 0,003$) psichologinio atsparumo pokytį prognozuoja apylygiai ir teigiamai. Analizuojant kitų kintamųjų pokyčių prognostinę vertę psichologinio atsparumo pokyčiui, gauta, jog tik proaktyvumo ($\beta = 0,36$, $p < 0,001$) bei saviveiksmingumo ($\beta = 0,44$, $p < 0,001$) pokyčiai reikšmingai prognozuoja kariūnų psichologinio atsparumo pokytį.

23 lentelė. Kariūnų atsparumo prognostiniai veiksniai.

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis Psichologinis atsparumas Δ			F	p	R^2
	$Beta (\beta)$	p	VIF			
Lytis	0,47	0,433	1,19	13,65	< 0,001	0,48
Amžius	-0,10	0,558	1,42			
Patirtis	0,48	0,299	1,22			
Proaktyvumas I	0,21	0,035	2,30			
Psichologinis atsparumas I	-0,52	< 0,001	2,22			
Saviveiksmingumas I	0,26	0,003	2,71			
Atkaklumas I	0,85	0,165	2,06			
Proaktyvumas Δ	0,36	< 0,001	1,40			
Saviveiksmingumas Δ	0,44	< 0,001	1,62			
Atkaklumas Δ	0,66	0,242	1,55			

Pastaba: statistiškai reikšmingi rezultatai paryškinti., I – pirmas matavimas, Δ pokytis tarp pirmo ir antro matavimo.

5. REZULTATŲ APTARIMAS

4.1 Skirtingu laikotarpiu įstojusių į LKA kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiška ir kintamųjų tarpusavio sąsajos prieš bazinį kario kursą

Pirmuoju šio darbo uždaviniu buvo siekiama įvertinti skirtingu laikotarpiu įstojusių į LKA kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raišką ir kintamųjų tarpusavio sąsajas prieš bazinį kario kursą. Buvo gauta, kad visi kintamieji reikšmingai koreliuoja tarpusavyje ir visos koreliacijos yra vidutiniškai stiprios. Stipriausias ryšys yra tarp saviveiksmingumo ir psichologinio atsparumo. Gautas rezultatas sutampa su Kanapeckaitės ir kolegų (2021) tyrimo rezultatu, kuriame nustatyta, jog didėjant psichologiniam atsparumui, didėja ir saviveiksmingumas. Taip pat pastebimas panašumas su Ashford ir kolegų (2003) tyrimu, kuriame rastas teigiamas ryšys tarp proaktyvumo, psichologinio atsparumo ir saviveiksmingumo darbo vietoje. Šio tyrimo gautas rezultatas parodo tirtų konstrukto universalumą tiek civiliniame, tiek karinio universiteto kontekste.

Pirmajame 2023 m. tyrimo etape kariūnai turėjo vidutinius proaktyvumo, aukštus psichologinio atsparumo, vidutinius saviveiksmingumo ir aukštus atkaklumo balus (žr. 10 – a lentelę). Lyginant tyrimo dalyvius, turinčius ir neturinčius ankstesnės karybos patirties (žr. 12 – a lentelę), rezultatai parodė, jog patirties turėję kariūnai pasižymėjo aukštesniais proaktyvumo ir saviveiksmingumo įverčiais. Toks rezultatas panašus į Navickienės ir Vasiliausko (2024) tyrimo su LKA kariūnais rezultatais, kuriame rastas stiprus ryšys tarp atsparumo ir saviveiksmingumo, profesinis pašaukimas šį ryšį tik sustiprina, tai reiškia, kad pašaukimo tarnybai jausmas, galintis pasireiškianti per patirties karyboje rinkimą prieš studijas gali prisidėti prie kariūnų saviveiksmingumo stiprinimo.

Stipriausias ryšys pastebėtas tarp saviveiksmingumo ir psichologinio atsparumo, o tai rodo, kad asmenys, kurių saviveiksmingumo lygis aukštesnis, linkę pasižymėti ir didesniu atsparumu. Šis rezultatas sutampa su autorių Masten (2018) ir Madduz (2022) tyrimuose skelbtais teiginiais, kad žmonės labiau pasitikintys savo gebėjimais, lengviau susidoroja su kylančiais sunkumais ir yra psichologiškai atsparesni. Labai panašus ryšys tarp šių konstrukto rastas ir Navickienės ir Vasiliausko (2024) tyrime su LKA kariūnais.

Šie rezultatai išryškina psichologinių bruožų tarpusavio sąsajas tyrimo metu, teigiami ryšiai rodo, kad po praleisto laiko baziniame kario kurse, teigiamas vieno kintamojo pokytis gali turėti teigiamą poveikį kitiems bruožams, taip prisidedant prie bendros psichologinės gerovės kariniame kontekste.

Palyginus 2021 ir 2023 m. įstojusių į LKA grupes, per pirmąjį tyrimo etapą jokių reikšmingų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo skirtumų nenustatyta. Tai rodo, kad, nepaisant to, jog tyrimas vyko skirtingais metais, įvairūs situaciniai veiksniai, tokie kaip karas Ukrainoje, reikšmingai nepakeitė pradinių kariūnų psichologinių charakteristikų (žr. 9 – a lentelę), o į studijas LKA 2021 ir 2023 m. pradėjo pagal tirtas charakteristikas labai panašūs kariūnai. Kadangi reikšmingų skirtumų tarp grupių nenustatyta, kintamųjų pokyčių analizė po bazinio kario kurso atlikta sujungiant 2021 ir 2023 m. grupes į bendrą imtį.

4.2 Skirtingu laikotarpiu įstojusių į LKA kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raiška ir kintamųjų tarpusavio sąsajos po bazinio kario kurso

Antruoju šio darbo uždaviniu siekta įvertinti skirtingu laikotarpiu įstojusių į LKA kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo raišką ir kintamųjų tarpusavio sąsajas po bazinio kario kurso. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad 2021 ir 2023 m. į LKA įstoję, po bazinio kario kurso, tyrimo dalyviai pasižymėjo aukštais proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir aukštesniais nei vidutiniais atkaklumo rezultatais. Šis rezultatas rodo, kad karinis rengimas, disciplina, griežta tvarka, su kuria kariūnai susidūrė kurso metu, galėjo turėti teigiamą poveikį kariūnų psichologinių kintamųjų įverčiams. Kariūnai dalyvavo ne sudėtingoje misijoje ar operacijoje, o struktūruotame ir nuosekliame kariniame rengime (bazinio kario kurso aprašymas 2 priede), tad natūralu, kad po bazinio kario kurso tirti konstruktai buvo vertinami geriau, o tai atitinka ir Falon bei kolegų (2021) ar Binsch bei kolegų (2017) gautus rezultatus.

Lyginant tiriamų kintamųjų raišką po bazinio kurso tarp lyčių, gauta, kad antrosios grupės (2023 m.) vyrai pasižymėjo aukštesniais proaktyvumo įverčiais. Organizacinis kontekstas, šiuo atveju karinis rengimas, gali turėti įtakos šiems rezultatams. Rudman ir Glick (2001) teigia, kad aplinkoje, kurioje vyriški bruožai yra vertinami ir apdovanojami, vyrai gali jaustis labiau skatinami ir palaikomi veikti aktyviai. Priešingai, moterys gali patirti netiesioginį šališkumą ar stereotipus, kurie jas atgraso nuo panašaus elgesio, nes iniciatyvios moterys tokioje aplinkoje kartais gali būti vertinamos neigiamai (Heilman, Wallen, Fuchs & Tamkins, 2004). Socialinio pageidaujamo šališkumas yra dar vienas veiksnys, galintis turėti įtakos pastebėtiems lyčių skirtumams. Šis šališkumas pasireiškia tada, kai asmenys į klausimus atsako taip, kaip, jų manymu, juos palankiai vertins kiti (Braun, Jackson, & Wiley, 2001). Atsižvelgiant į karinį mūsų tyrimo kontekstą, kuriame tokios savybės kaip aktyvumas yra labai

vertinamos, vyrai gali jausti didesnę poreikį pasirodyti proaktyvūs, kad atitiktų kariuomenei priimtus vaidmenis.

Skirtumų tarp turėjusių ir neturėjusių patirties karyboje dar prieš studijas LKA po bazinio kario kurso vėlgi rasta tik antroje (2023 m.) tiriamųjų grupėje. Patirties jau turėję kariūnai po bazinio kurso dar stipriau vertino savo psichologinį atsparumą, saviveiksmingumą bei atkaklumą. Tai rodo, kad iššūkiai, su kuriais patirties neturėję kariūnai susidūrė kurso metu, patirties turintiems galėjo pasirodyti kaip jau žinomų užduočių treniravimasis ir praktikavimasis. Šis rezultatas pritaria Parker ir kolegų (2010) minčiai, jog asmenys naudodami sukauptą patirtį ir patirdami sėkmę tik dar labiau pasitikės savo jėgomis, kas dar labiau sustipriną teigiamą savęs vaizdą. Tai, jog skirtumai išryškėjo tik vienoje grupėje, gali reikšti, kad kariūnus ugde instruktoriai vienais metais daugiau dėmesio skyrė patirties dar neturėjusiems, o kitais – tiems, kurie jau buvo karybos patirties įgiję prieš pradėdami studijas LKA. Šiuo atveju, jei daugiau dėmesio skiriama patirties neturėjusiems, jausdami daugiau pagalbos ir palaikymo jie turėtų tobulėti kiek greičiau, taip atsirandant galimybių pagal tirtas psichologines charakteristikas. Tokiam rezultatui neprieštaruoja Usher ir Pajares (2008), kurie nustatė, kad be tikslinės paramos mokiniai, kurių pradinis saviveiksmingumas buvo mažesnis, dažnai nesugeba pasivyti labiau patyrusių ar savimi pasitikinčių bendraamžių saviveiksmingumo įverčiais. Rezultatas taip pat sutampa su Parker ir Collins (2010), kurie teigia, jog patirtis didina asmenų saviveiksmingumą.

4.3 Kariūnų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo pokyčiai po bazinio kario kurso baigimo

Kadangi buvo atliekamas longitudinalinis tyrimas, buvo tikslinga įvertinti visų kintamųjų pokytį per 9 savaites. 22 lentelėje matome, kad po bazinio kario kurso padidėjo visų tyrimo dalyvių proaktyvumo, psichologinio atsparumo ir saviveiksmingumo įverčiai. Proaktyvumo pokytis sutinka su Frese ir kolegų (1997) teigimu, kad struktūrizuotos mokymo programos gali sustiprinti polinkį į proaktyvų elgesį. Teigiamas kariūnų psichologinio atsparumo pokytis sutinka su Zueger ir kolegų (2023) ir Sefidan ir kolegų (2021), kuriuose taip pat padidėjo kariūnų psichologinis atsparumas po tam tikro karinio rengimo. Tikėtina, kad bazinio kario kurso aplinka prisidėjo prie šio pokyčio, kadangi kariūnai susidūrė su stresinėmis situacijomis, tačiau kurso metu teikiama parama ir kompetencijos padeda kylančius stresorius įveikti. Padidėjęs saviveiksmingumas sutinka su Bandura (1997) teorija, kuria teigia, kad meistriškumo patirtis įgyjama palaipsniui, kas ir buvo daroma kariūnams po truputį keliant savo karinių įgūdžių kompetenciją kurso metu. Nors atkaklumo pokyčiai nebuvo reikšmingi, tačiau pastebimas

bendras atkaklumo sumažėjimas. Duckworth ir kolegos (2007) teigia, kad atkaklumas didėja laikui bėgant, nuolat dedant pastangas ir įveikiant iššūkius. Ko gero bazinio karinio rengimo trukmė per trumpa tokiems pokyčiams pastebėti, galbūt atkaklumo pokytis pasireikštų po ilgesnio laiko, kaip, pavyzdžiui, pirmų studijų metų.

4.4 Psichologinio atsparumo pokyčio prognostiniai veiksniai

Atsižvelgiant į psichologinio atsparumo, kaip vienos svarbiausios kariūnų (o vėliau ir karininkų) charakteristikos formavimo ir / ar stiprinimo poreikį paskutiniu šio darbo uždaviniu buvo siekiama išanalizuoti psichologinio atsparumo pokyčio, išklausius bazinį kario rengimo kursą, veiksnius.

23 lentelėje esantys duomenys atskleidžia kariūnų psichologinio atsparumo pokyčių prognozes. Demografiniai veiksniai, tokie kaip lytis, amžius ir ankstesnė karybos patirtis, neprognozuoja psichologinio atsparumo pokyčių, pastebėta, kad psichologinis atsparumas prieš bazinį kario kursą išryškėja kaip stipriausias prognostinis veiksnys. Proaktyvumas ir saviveiksmingumas prieš bazinį kario kursą reikšmingai prisideda prie psichologinio atsparumo pokyčių. Šis rezultatas papildė Crant (2000) tyrimo išvadą, kuriose pabrėžiama, kad proaktyvūs asmenys lengviau prisitaiko prie sudėtingų situacijų ir geba jose klestėti. Rezultatas taip pat sutinka su Schwarzer ir Warner (2012) teigimu, kad asmenų suvoktas saviveiksmingumas prognozuoja didesnę psichologinę atsparumą ateityje. Tyrime gauti rezultatai rodo, kad šių psichologinių kintamųjų (proaktyvumo ir saviveiksmingumo) stiprinimas bazinio kario kurso metu gali stipriai prisidėti didinant psichologinę atsparumą. Modelis suteikia vertingų įžvalgų, paaiškindamas 48 % psichologinio atsparumo pokyčių dispersijos ($F = 13,65$, $p < 0,001$), pabrėždamas sudėtingą kariūnų psichologinių veiksmų ir atsparumo ugdymo sąveiką.

4.5 Tyrimo ribotumai ir rekomendacijos organizacijai

Vienas iš svarbių šio tyrimo ribotumų yra sąlyginai trumpa bazinio kario kurso trukmė (9 savaitės). Tokio riboto laiko gali nepakakti, kad būtų pastebimi analizuojamų psichologinių kintamųjų pokyčiai. Didžiausias pokytis po kurso yra $M = 1,31$ psichologiniame atsparume, kuris, nors ir statistiškai reikšmingas, reiškia tik 3,1 % pokytį visoje skalėje. Šis nedidelis padidėjimas rodo, kad nors ir įvyko tam tikras teigiamas pokytis, trumpa kurso trukmė galėjo apriboti galimybę labiau pagerinti tirtus kintamuosius.

Dar vienas šio tyrimo ribotumas tai, kad antrasis matavimas buvo atliktas po gan trumpo laiko nuo pirminio matavimo. Potencialus dalyvių pirmo etapo teiginių vertinimo atsiminimas galimai prisidėjo prie antro etapo teiginių vertinimo šališkumo, kas galėjo paveikti rezultatų patikimumą. Šis prisiminimas gali turėti įtakos jų atsakymams ir taip paveikti rezultatų patikimumą. Siekiant sumažinti šią problemą, ateityje LKA turėtų apsvarstyti galimybę atlikti antrinį matavimą po ilgesnio laiko tarpo, pavyzdžiui, po pirmų studijų metų, kuris kariūnams prilyginamas 9 mėnesių trukmės nuolatinei privalomajai pradinei karo tarnybai. Tokiu būdu sumažėtų tikimybė, jog kariūnai prisimins savo pateiktus atsakymus ir būtų galima teisingiau atspindėti jų proaktyvumo, psichologinio atsparumo, saviveiksmingumo ir atkaklumo pokyčius per ilgesnį laikotarpį.

Kitas ribotumas - neišsamūs duomenys dėl kai kurių dalyvių pasitraukimo iš tyrimo. Jeigu abiejuose tyrimo etapuose būtų sudalyvavę 2021 metų ir 2023 metais į LKA įstoję kariūnai, bendra imtis būtų apie 200 kariūnų. Dalis kariūnų nutraukė studijas bazinio kario kurso metu, nes šis jiems buvo per sudėtingas. Dar dalis kariūnų atsisakė dalyvauti antrame tyrimo etape. Jeigu LKA atstovai nustatytų ir atsižvelgtų į priežastis, dėl kurių kariūnai bazinio kario kurso nebaigia, galėtų susidaryti išsamų kurso vaizdą ir tobulinti programą, kuri atitiktų kariūnų lūkesčius. Kadangi, prieš stodami į LKA, kariūnai dalyvavo medicininėje patikroje, kurioje visiems buvo nustatyta tinkama sveikatos būklė ir tinkamos charakteristikos pagal NEO PI – R psichometrinius rodiklius, LKA atstovai neturi priežasties manyti, kad iš kurso pasitraukę kariūnai nėra pajėgūs kursą įveikti.

Nagrinėtų psichologinių kintamųjų vertinimas po ilgesnio laikotarpio, priežasčių nagrinėjimas, dėl kurių kariūnai nutraukė studijas bazinio kario kurso metu padėtų LKA atstovams labiau suvokti studijų poveikį kariūnų psichologinių kintamųjų ugdymui bei kryptingai tobulinti karinio rengimo programas.

Į bazinį kario kursą turėtų būti įtraukta konkreti veikla ir mokymai, skirti kariūnų psichologiniam atsparumui didinti. Nagrinėta literatūra teigia, kad tarpusavio palaikymo ugdymas prisideda prie psichologinio atsparumo vystymosi. Tai galėtų būti streso valdymo seminarai, atsparumo mokymo programos ir sudėtingų scenarijų simuliacijos komandose. Grupinės veiklos, skatinančios draugystę ir paramą, taip pat gali sustiprinti atsparumą, nes kariūnai sukurs paramos tinklą, kuris jiems padės likusių ketverių studijų metų laikotarpiu.

Kadangi nustatyta, kad saviveiksmingumas yra psichologinį atsparumą prognozuojantis veiksnys, LKA turėtų teikti pirmenybę veiklai, kuri didina kariūnų saviveiksmingumą. Tai galima pasiekti per meistriškumo patirtį, šiuo atveju ne tiesiog per trumpą laiką mokantis skirtingas taktines situacijas, šaudymo pozicijų užėmimą ir pan., o išpildant atskiras detales, kad kariūnai, kurie neturėjo

patirties jaustųsi tvirtai, o kariūnai, kurie turėjo patirties, dar labiau užtvirtintų savo turimas žinias ir įgūdžius. Reguliarus instruktorių grįžtamasis ryšys, tikslų nustatymas ir komunikavimas gali sustiprinti saviveiksmingumą. Baziniame kario kurse turėtų būti numatytos galimybės kariūnams apmąstyti savo sėkmę ir mokytis iš savo patirties, taip skatinant kompetencijos ir kontrolės jausmą.

Kariūnai turėtų patys stengtis įgyti patirties karinėje srityje prieš stodami į LKA. Ši patirtis gali padėti praktiškai susipažinti su karinėmis procedūromis ir ugdyti pamatinius įgūdžius, kurie padeda didinti savarankiškumą ir psichologinį atsparumą. Šis tyrimas nustatė, kad asmenys, kurie kaupė patirtį prieš studijas LKA, buvo psichologiškai atsparesni, tad moksleiviai, kurie priklausytų organizacijoms kaip skautai, Lietuvos Šaulių sąjunga ir pan., turėtų lengviau įsilieti į tarnybą ir studijas LKA. Prieš stodami į LKA būsimieji kariūnai taip pat turėtų apsvarstyti galimybę užsiimti savanoriška veikla, pavyzdžiui, ligoninėse ar greitosios pagalbos tarnybose. Patekimas į stresą keliančią aplinką ir kritinių situacijų stebėjimas gali sustiprinti psichologinį atsparumą ir paruošti kariūnus karinės tarnybos realybei. Savanoriška veikla taip pat gali ugdyti empatijos jausmą ir pareigos jausmą, kurie vertingi karinėje aplinkoje.

Įgyvendindama šias rekomendacijas, LKA galėtų geriau parengti kariūnus būsimos tarnybos reikalavimams, o tai galiausiai leistų išugdyti psichologiškai atsparesnį karinį personalą. Būsiami kariūnai kaupdami patirtį prieš studijas tik pasilengvintų sau tarnybą pirmais metais, nes turima patirtis prisidėtų prie meistriškumo jausmo.

IŠVADOS

1. 2021 metais ir 2023 metais į LKA įstoję kariūnai prieš ir po bazinio kario pasižymi aukštais proaktyvumo ir psichologinio atsparumo įverčiais bei vidutiniais saviveiksmingumo ir atkaklumo įverčiais. Visus kintamuosius tarpusavyje sieja teigiamos koreliacijos;
2. Palyginus rezultatus iki ir po bazinio kario kurso abiejose grupėse, nustatyta, kad labiausiai padidėjo kariūnų psichologinio atsparumo įverčiai, o 2021 m. įstojusių grupėje reikšmingai pakito ir tyrimo dalyvių proaktyvumas;
3. Kariūnų psichologinio atsparumo pokytį prognozuoja proaktyvumo, psichologinio atsparumo bei saviveiksmingumo raiška prieš bazinio kario kursą ir proaktyvumo bei saviveiksmingumo pokyčiai. Kuo proaktyvesnis ir aukštesniu saviveiksmingumu pasižymi kariūnas ir kuo žemesni jo psichologinio atsparumo rezultatai, tuo didesnis psichologinio atsparumo pokytis po 9 savaičių bazinio kario kurso.

LITERATŪRA

- Ashford, S. J., Blatt, R., & VandeWalle, D. (2003). Reflections on the looking glass: A review of research on feedback-seeking behavior in organizations. *Journal of Management*, 29(6), 773-799.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, 84(2), 191.
- Barrick, M. R., & Mount, M. K. (1991). The big five personality dimensions and job performance: a meta-analysis. *Personnel psychology*, 44(1), 1-26.
- Bateman, T. S., & Crant, J. M. (1993). The proactive component of organizational behavior: A measure and correlates. *Journal of organizational behavior*, 14(2), 103-118.
- Bohlmann, C., Rudolph, C. W., & Zacher, H. (2021). Effects of proactive behavior on within-day changes in occupational well-being: the role of organizational tenure and emotion regulation skills. *Occupational Health Science*, 5(3), 277-306.
- Bonanno, G. A. (2008). Loss, trauma, and human resilience: have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?.
- Bonanno, G. A., Galea, S., Bucciarelli, A., & Vlahov, D. (2006). Psychological resilience after disaster: New York City in the aftermath of the September 11th terrorist attack. *Psychological science*, 17(3), 181-186.
- Binsch, O., Van Wietmarschen, H., & Buick, F. (2017). Relationships between cortisol, optimism, and perseverance measured in two military settings. *Military Psychology*, 29(2), 99-116.
- Braun, H. I., Jackson, D. N., & Wiley, D. E. (2001). Socially desirable responding: The evolution of a construct. In *The role of constructs in psychological and educational measurement* (pp. 61-84). Routledge.
- Britt, T. W., Sinclair, R. R., and McFadden, A. C. (2013). "Introduction: the meaning and importance of military resilience" in Building psychological resilience in military personnel: Theory and practice. eds. R. R. Sinclair and T. W. Britt (American Psychological Association), 3-17
- Cangiano, F., Parker, S. K., & Ouyang, K. (2021). Too proactive to switch off: When taking charge drains resources and impairs detachment. *Journal of Occupational Health Psychology*, 26(2), 142.

- Chmitorz, A., Kunzler, A., Helmreich, I., Tüscher, O., Kalisch, R., Kubiak, T., ... & Lieb, K. (2018). Intervention studies to foster resilience—A systematic review and proposal for a resilience framework in future intervention studies. *Clinical psychology review*, 59, 78-100.
- Claes, R., Beheydt, C., & Lemmens, B. (2005). Unidimensionality of abbreviated proactive personality scales across cultures. *Applied Psychology*, 54(4), 476-489.
- Connor, K. M., & Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC). *Depression and anxiety*, 18(2), 76-82.
- Coutu, D. L. (2002). How resilience works. *Harvard business review*, 80(5), 46-56.
- Crant, J. M. (2000). Proactive behavior in organizations. *Journal of management*, 26(3), 435-462.
- De Jong, J., & Den Hartog, D. (2010). Measuring innovative work behaviour. *Creativity and innovation management*, 19(1), 23-36.
- Delli Carri, A (2019). Organizational resilience. How SMEs overcome crisis: an empirical analysis.
- Duckworth, A. L., Peterson, C., Matthews, M. D., & Kelly, D. R. (2007). Grit: perseverance and passion for long-term goals. *Journal of personality and social psychology*, 92(6), 1087.
- Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. Random house.
- Fakehy, M. Y. (2013). *Exploring the possible negative effects of self-efficacy upon performance*. Bangor University (United Kingdom).
- Falon, S. L., Karin, E., Boga, D., Gucciardi, D. F., Griffin, B., & Crane, M. F. (2021). A clustered-randomized controlled trial of a self-reflection resilience-strengthening intervention and novel mediators. *Journal of occupational health psychology*, 26(1), 1.
- Fergus, S., & Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risk. *Annu. Rev. Public Health*, 26, 399-419.
- Fletcher, D., & Sarkar, M. (2013). Psychological resilience. *European psychologist*.
- Fosse, T. H., Buch, R., Säfvenbom, R., & Martinussen, M. (2015). The impact of personality and self-efficacy on academic and military performance: The mediating role of self-efficacy.
- Frese, M., Fay, D., Hilburger, T., Leng, K., & Tag, A. (1997). The concept of personal initiative: Operationalization, reliability and validity in two German samples. *Journal of occupational and organizational psychology*, 70(2), 139-161.
- Fuller, J. B., Marler, L. E., & Hester, K. (2006). Promoting felt responsibility for constructive change and proactive behavior: Exploring aspects of an elaborated model of work design. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 27(8), 1089-1120.

- Grant, A. M., & Ashford, S. J. (2008). The dynamics of proactivity at work. *Research in organizational behavior*, 28, 3-34.
- Greenglass, E., Schwarzer, R., Jakubiec, D., Fiksenbaum, L., & Taubert, S. (1999, July). The proactive coping inventory (PCI): A multidimensional research instrument. In *20th international conference of the stress and anxiety research society (STAR), Cracow, Poland* (Vol. 12, p. 14).
- Guadagnoli, E., & Velicer, W. F. (1988). Relation of sample size to the stability of component patterns. *Psychological bulletin*, 103(2), 265.
- Heilman, M. E., Wallen, A. S., Fuchs, D., & Tamkins, M. M. (2004). Penalties for success: reactions to women who succeed at male gender-typed tasks. *Journal of applied psychology*, 89(3), 416.
- Hmieleski, K. M., & Corbett, A. C. (2008). The contrasting interaction effects of improvisational behavior with entrepreneurial self-efficacy on new venture performance and entrepreneur work satisfaction. *Journal of business venturing*, 23(4), 482-496.
- Hoge, C. W., Castro, C. A., Messer, S. C., McGurk, D., Cotting, D. I., & Koffman, R. L. (2004). Combat duty in Iraq and Afghanistan, mental health problems, and barriers to care. *New England journal of medicine*, 351(1), 13-22.
- Howe, A., Smajdor, A., & Stöckl, A. (2012). Towards an understanding of resilience and its relevance to medical training. *Medical education*, 46(4), 349-356.
- Kanapeckaitė, R., Bekesiene, S., & Bagdžiūnienė, D. (2022). Reserve Soldiers' Psychological Resilience Impact to Sustainable Military Competences: On the Mediating Role of Psychological Skills (Effort, Self-Efficacy, Proactivity). *Sustainability*, 14(11), 6810.
- Kim, S. L. (2019). The interaction effects of proactive personality and empowering leadership and close monitoring behaviour on creativity. *Creativity and Innovation Management*, 28(2), 230-239.
- Kunzler, A. M., Chmitorz, A., Röthke, N., Staginnus, M., Schäfer, S. K., Stoffers-Winterling, J., & Lieb, K. (2022). Interventions to foster resilience in nursing staff: a systematic review and meta-analyses of pre-pandemic evidence. *International Journal of Nursing Studies*, 104312.
- Latham, G. P., & Locke, E. A. (2007). New developments in and directions for goal-setting research. *European Psychologist*, 12(4), 290-300.
- Lietuvos kariuomenė (2016). Kario atmintinė. LK karo kartografijos centras, Domeikava. Prieiga internete <https://kam.lt/download/53123/kario%20atmintin%C4%972016.pdf>
- Luthans, F., Vogelgesang, G. R., & Lester, P. B. (2006). Developing the psychological capital of resiliency. *Human resource development review*, 5(1), 25-44.

- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). Research on resilience: Response to commentaries. *Child development*, 71(3), 573-575.
- Luthar, S. S., Sawyer, J. A., & Brown, P. J. (2006). Conceptual issues in studies of resilience: Past, present, and future research. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094(1), 105-115.
- Maddux, J. E. (2002). The power of believing you can. *Handbook of positive psychology*, 277-287.
- Masten, A. S. (2018). Resilience theory and research on children and families: Past, present, and promise. *Journal of Family Theory & Review*, 10(1), 12-31.
- Michael, L. H., HOU, S. T., & FAN, H. L. (2011). Creative self-efficacy and innovative behavior in a service setting: Optimism as a moderator. *The Journal of Creative Behavior*, 45(4), 258-272.
- Moreno, A. R., Bravo, M. I. R., García-Guiu, C., Lozano, L. M., Pacheco, N. E., Navarro-Carrillo, G., & Valor-Segura, I. (2021). Effects of emerging leadership styles on engagement—a mediation analysis in a military context. *Leadership & Organization Development Journal*, 42(5), 665-689.
- Multon, K. D., Brown, S. D., & Lent, R. W. (1991). Relation of self-efficacy beliefs to academic outcomes: A meta-analytic investigation. *Journal of counseling psychology*, 38(1), 30.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American journal of community psychology*, 41, 127-150.
- Parker, S. K., & Collins, C. G. (2010). Taking stock: Integrating and differentiating multiple proactive behaviors. *Journal of management*, 36(3), 633-662.
- Parker, S. K., Williams, H. M., & Turner, N. (2006). Modeling the antecedents of proactive behavior at work. *Journal of applied psychology*, 91(3), 636.
- Rahmadani, C. M. B., & Suwarjo, S. (2022, April). Resilience and Hope of Prospective Cadets and Cadets of The Magelang Military Academy. In International Seminar on Innovative and Creative Guidance and Counseling Service (ICGCS 2021) (pp. 62-67). Atlantis Press.
- Robertson, I. T., Cooper, C. L., Sarkar, M., & Curran, T. (2015). Resilience training in the workplace from 2003 to 2014: A systematic review. *Journal of occupational and organizational psychology*, 88(3), 533-562.
- Rots, I., Aelterman, A., Devos, G., Vlerick, P. (2010). Teacher education and the choice to enter the teaching profession: A prospective study. *Teaching and Teacher Education*, 26 (8), p. 1619–1629
- Rudman, L. A., & Glick, P. (2001). Prescriptive gender stereotypes and backlash toward agentic women. *Journal of social issues*, 57(4), 743-762.

- Samarasekera, D. D., & Gwee, M. C. (2020). Grit in healthcare education and practice. *The Asia Pacific Scholar*, 5(1), 1.
- Sefidan, S., Pramstaller, M., La Marca, R., Wyss, T., Sadeghi-Bahmani, D., Annen, H., & Brand, S. (2021). Resilience as a protective factor in basic military training, a longitudinal study of the Swiss Armed Forces. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11), 6077.
- Seibert, S. E., Crant, J. M., & Kraimer, M. L. (1999). Proactive personality and career success. *Journal of applied psychology*, 84(3), 416.
- Sharp, M. L., Fear, N. T., Rona, R. J., Wessely, S., Greenberg, N., Jones, N., & Goodwin, L. (2015). Stigma as a barrier to seeking health care among military personnel with mental health problems. *Epidemiologic reviews*, 37(1), 144-162.
- Southwick, S. M., Bonanno, G. A., Masten, A. S., Panter-Brick, C., & Yehuda, R. (2014). Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives. *European journal of psychotraumatology*, 5(1), 25338.
- Southwick, F. S., Martini, B. L., Charney, D. S., and Southwick, S. M. (2017). Leadership and resilience. *Leaders. Today*.
- Stajkovic, A. D., & Luthans, F. (1998). Self-efficacy and work-related performance: A meta-analysis. *Psychological bulletin*, 124(2), 240.
- Schwarzer, R., & Warner, L. M. (2012). Perceived self-efficacy and its relationship to resilience. In *Resilience in children, adolescents, and adults: Translating research into practice* (pp. 139-150). New York, NY: Springer New York.
- Thoits, P. A. (2011). Mechanisms linking social ties and support to physical and mental health. *Journal of health and social behavior*, 52(2), 145-161.
- Usher, E. L., & Pajares, F. (2008). Self-efficacy for self-regulated learning: A validation study. *Educational and psychological measurement*, 68(3), 443-463.
- Von Culin, K. R., Tsukayama, E., & Duckworth, A. L. (2014). Unpacking grit: Motivational correlates of perseverance and passion for long-term goals. *The Journal of Positive Psychology*, 9(4), 306-312.
- Weick, K. E., & Sutcliffe, K. M. (2011). *Managing the unexpected: Resilient performance in an age of uncertainty* (Vol. 8). John Wiley & Sons.
- Wu, C., Hou, G., Lin, Y., Sa, Z., Yan, J., Zhang, X., ... & Lang, H. (2022). Exploring links between Chinese military recruits' psychological stress and coping style from the person-environment fit

perspective: The chain mediating effect of self-efficacy and social support. *Frontiers in Psychology*, 13, 996865.

PRIEDAI

1 priedas. Tyrimo anketa.

Gerbiamas (-a) respondente,

Esu Vilniaus universiteto, organizacinės psichologijos krypties studentas Rytis Liubinas. Prašau Jūsų dalyvauti tyrime, kurio tikslas – ištirti įstojusių į Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademiją kariūnų psichologines charakteristikas (psichologinį atsparumą, atkaklumą, saviveiksmingumą, proaktyvumą bei motyvaciją) ir jų poveikį mokymosi rezultatams. Kariūnų psichologinės charakteristikos bus tiriamos keliais etapais, planuojami pakartotiniai tyrimai ateityje.

Garantuoju apklausų ir visos kitos informacijos konfidencialumą, visi duomenys bus analizuojami tik apibendrinti ir tik moksliniais tikslais.

Jūs galite bet kada pasiteirauti, kaip ir kam naudojami Jūsų pateikti duomenys (kreiptis el. paštu rytisliubinas@gmail.com).

Susigalvokite ir įrašykite savo kodą. Kodas sudaromas siekiant identifikuoti Jūsų duomenis vėlesniuose tyrimo etapuose, tai padeda tęstinumui ir pokyčių laikui bėgant fiksavimui.

Kodo sudarymo instrukcija: (mamos vardo pirma raidė, Jūsų vardo pirma raidė ir gimimo datos paskutinių 4 skaičių kombinacija (pvz., Marija Liutauras 1999-08-02): ML0802.

Prašome atidžiai perskaityti kiekvieną klausimą ir įrašyti savo atsakymus. Anketoje nėra nei teisingų, nei klaidingų atsakymų, svarbi tik Jūsų nuomonė, todėl tikimės atvirų ir nuoširdžių atsakymų. Prašytume nepalikti neatsakytų klausimų. Garantuojame atsakymų konfidencialumą, apklausos rezultatai bus analizuojami tik apibendrinti, panaudoti tik moksliniais tikslais.

Įvertinkite kiekvieną toliau pateiktą teiginį balais (Jums tinkamą pažymėkite) pagal tai, kiek Jūs su juo sutinkate arba nesutinkate (1 balas – visiškai nesutinku, 5 balai – visiškai sutinku).

1. Esu žmogus, galintis baigti Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademiją (toliau –LKA)	1	2	3	4	5
2. Sugebėsiu išverti sunkius studijų LKA momentus	1	2	3	4	5
3. ...	1	2	3	4	5

Kiek jums būdingas elgesys, aprašytas pateikiamuose teiginiuose (Jums tinkamą pažymėkite)?

1. Naujos idėjos ir projektai kartais mane atitraukia nuo anksčiau pradėtųjų	1	2	3	4	5
2. Galėčiau save apibūdinti kaip sunkiai dirbantį (-čią)	1	2	3	4	5
3. Dažnai išsikieliu tikslus, bet po kurio laiko nusprendžiu keisti ir siekti kitų tikslų	1	2	3	4	5
4. ...	1	2	3	4	5

Kodėl siekiate karininko profesijos? Atsakykite į kiekvieną toliau pateiktą teiginį pažymėdami, kiek sutinkate balais nuo 1 (visiškai nesutinku) iki 5 (visiškai sutinku):

1. Man rūpi savo darbu būti naudingu kitiems	1	2	3	4	5
2. Man svarbu daryti gera visuomenei savo veikla	1	2	3	4	5
3. ...	1	2	3	4	5

Įvertinkite kiekvieną toliau pateiktą teiginį pažymėdami, kiek sutinkate balais nuo 1 (visiškai nesutinku) iki 5 (visiškai sutinku):

1. Sugebu prisitaikyti įvykus pokyčiams	1	2	3	4	5
2. Aš galiu įveikti viską, kas benutiktų	1	2	3	4	5
3. ...	1	2	3	4	5

Jūsų lytis:

Vyras

Moteris

Jūsų amžius (įrašykite skaičių)

Jūsų išsilavinimas:

Vidurinis

Profesinis

Jūsų turima karybos patirtis (pažymėkite):
Neturiu ☐
Tarnavau savanoriu NPPKT 9 mėn. ☐
Tarnavau kariuomenėje (PKT karys) ☐
Tarnavau KASP ☐
Esu/ buvau Šaulių sąjungos narys ☐
Kita... ☐

2 priedas. Bazinio kario kurso aprašymas.

Bazinis kario kursas (BKK) yra pradinė mokymo programa Lietuvos kariuomenėje, skirta paruošti naujokus, įskaitant šauktinius, kariūnus ir karius savanorius, tarnybai kariuomenėje. Šio kurso trukmė 8 – 11 savaičių. Nuolatinės privalomosios pradinės karo tarnybos karius (NPPKT) kursas paprastai užtrunka pirmus tris tarnybos mėnesius per kuriuos įgyjami pagrindiniai karinius įgūdžius ir žinias, būtinas tolesnei tarnybai.

1. **Karinė disciplina ir rikiuotė.** Kariai mokosi drausmės ir rikiuotės, taip pat dalyvauja karinėse ceremonijose. Mokoma karių tinkamai reaguoti į komandas, laikytis tvarkos ir struktūros, kuri yra būtina kariuomenėje.
2. **Taktinis parengimas.** Kursantai įgyja pagrindinius taktinius įgūdžius, mokosi veikti mažuose būriuose, judėti mūšio lauke ir naudoti priedangas. Tai apima įvairias taktines situacijas ir kovos veiksmus, kuriuos kariai gali susidurti realiose operacijose. Mokomasi negarsinių valdymo signalų, apkasų kasimo, judėjimo skirtinguose vienetuose.
3. **Šaudymas.** Kariai mokosi saugiai naudoti ir prižiūrėti šaunamuosius ginklus ir granatas. Mokoma šaudymo technikos, ginklo valymo ir priežiūros, taip pat ginklų saugumo taisyklių.
4. **Fizinio parengimo.** Fizinio parengimo programa yra intensyvi ir skirta stiprinti karių ištvermę, fizinę jėgą bei bendrą fizinį pasirengimą. Programoje yra bėgimas, jėgos treniruotės, ištvermės pratimai.
5. **Karinės medicinos pagrindai.** Kariai mokosi teikti pirmąją medicinos pagalbą, rūpintis sužeistaisiais ir valdyti medicininės situacijas mūšio lauke, stabdyti kraujavimą, tvarstyti žaizdas.
6. **Topografija.** Mokoma naudoti žemėlapius ir kompasus, orientuotis vietovėje ir planuoti maršrutus. Šie įgūdžiai yra būtini karius, kad jie galėtų sėkmingai atlikti užduotis nepažįstamoje aplinkoje ir efektyviai judėti mūšio lauke.

Bazinio kurso metu taip pat vakarais vyksta dienų aptarimai, kuriuose kariai grupėje aptaria kaip jiems sekasi vykdyti veiklas ir adaptuotis, tačiau ši veikla nėra taip aiškiai standartizuota kaip, pavyzdžiui, šūvių taiklumas ar atrastas taškas orientacinio žygio metu. Taip pat keletą kartų per kursą (dažniausiai savaitgaliais) vyksta komandos formavimosi ir varžymosi užduotys, kurios yra kiekvieno dalinio tradicijose, bet ne pačioje programoje.